

Poročilo civilne družbe o spremljanju kakovosti in evalvacije nacionalnega strateškega okvira za enakost, vključenost, inkluzijo in sodelovanje Romov v Sloveniji

Poročilo je pripravila Eva Schwab (CEU) s pomočjo romskih in proromskih nevladnih organizacij: Epeka (Slovenija), Romano Veseli (Slovenija) in Romska mladinska organizacija (Hrvaška) ter Tamare Kovačević (Slovenija).

Poročilo je bilo pripravljeno v okviru pobude »[Pripravljalni ukrep – civilno spremljanje Romov – Krepitev zmogljivosti in vključevanja romske in proromske civilne družbe v spremljanje in pregled politik](#)«, ki jo izvaja konzorcij, ki ga vodi Democracy Institute Central European University (DI) /CEU, vključno z Evropsko mrežo romskih ljudskih organizacij (ERGO Network), Fundación Secretariado Gitano (FSG) in Evropskim centrom za pravice Romov (ERRC). Pobudo je financiral Generalni direktorat Evropske komisije za pravosodje in potrošnike (DG Just) v okviru pogodbe o storitvah št. JUST/2020/RPAA/PR/EQUA/0095. Poročilo predstavlja ugotovitve avtorjev in ne odraža nujno stališč konzorcija ali Evropske komisije, ki ne moreta biti odgovorna za kakršno koli uporabo informacij, ki jih vsebuje.

VSEBINA

SEZNAM OKRAJSAV IN KRATIC	4
POVZETEK	5
UVOD	7
1. SUDJELOVANJE	8
1.1. Sodelovanje Romov pri pripravi NRSF.....	8
1.2. Sodelovanje Romov pri izvajanju, spremljanju in vrednotenju NSSF.....	9
1.3. Sistem političnega posvetovanja s civilno družbo in ostalimi deležniki (zainteresiranimi stranmi).....	9
1.4. Opolnomočenje romskih skupnosti na lokalni ravni.....	11
1.5. Krepitev zmogljivosti romske civilne družbe	13
2. RELEVANTNOST	15
2.1. Boj proti anticiganizmu in diskriminaciji	15
2.2. Izobraževanje	18
2.3. Zaposlovanje	20
2.4. Zdravstveno varstvo	22
2.5. Stanovanja, osnovne storitve in okoljska pravičnost.....	23
2.6. Socialna zaščita.....	24
2.7. Socialne storitve.....	25
2.8. Zaščita otrok.....	26
2.9. Spodbujanje (ozaveščanje) romske umetnosti, kulture in zgodovine	26
3. PRIČAKOVANA UČINKOVITOST	27
3.1. Skladnost s povezanimi domačimi in evropskimi politikami (politikami na EU ravni)	27
3.2. Odgovornost za spremljanje in usklajevanje NRSF	27
3.3. Kakovost načrta	28
3.4. Financiranje	29
3.5. Spremljanje in vrednotenje.....	29
3.6. Ocena pričakovane učinkovitosti in trajnosti.....	31
4. USKLAJENOST S STRATEŠKIM OKVIRJEM EU ZA ROME	33
4.1. Odražanje raznolikosti med Romi.....	33
4.2. Kombiniranje običajnih in ciljnih pristopov	33
4.3. Uporaba instrumentov, uvedenih s Priporočilom Sveta.....	33
5. DODATNA SPOZNANJA IN UGOTOVITVE	34
ZAKLJUČKI IN PRIPOROČILA	35
VIRI	37
PRILOGA: SEZNAM TEŽAV IN POGOJEV	39

SEZNAM OKRAJSAV IN KRATIC

CSA	Denarna socialna pomoč
CSD	Center za socialno delo
FLUL	Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani
GIPH	Vladni inštitut za varovanje zdravja
GON	Urad Vlade RS za narodnosti
IERS	Inštitut za etnične in regionalne študije
MESS	Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje
MLFSAO	Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti
NRCP	Nacionalna kontaktna točka za Rome
NRP	Nacionalna romska platforma
PI	Mirovni inštitut
RTF	Delovna skupina za Rome
RUS	Zveza Romov SlovenijeAP Akcijski plan za provedbu NP, za razdoblje od 2021 do 2022 godine

POVZETEK

Ta NRSF vsebuje več odstavkov s Stigmatizirajočimi izjavami o Romih. To lahko beremo kot pečat desnosredinske manjšinske vlade, ki je bila na oblasti v času priprave in sprejemanja NSSF. Leta 2020 je takratna vladajoča desnosredinska manjšinska vlada ustanovila tako imenovano romsko delovno skupino (RTF), s katero so se posvetovali med pripravo strategije, ki je podprla povečanje policijskega nadzora romskih naselij. NRSF vsebuje celotno poglavje, posvečeno »policistnemu delu v skupnosti«, ki je skoraj edini predlagani ukrep za povečanje števila ljudi, ki bi se dobro počutili, če bi bili Romi. Poleg tega je RTF sprožil številne kaznovalne spremembe zakona o varnosti, ki jih je zagovornik enakosti ocenil kot diskriminatorne na podlagi etničnega izvora. Slovenija še naprej zavrača uradno zbiranje etnično ločenih podatkov, ki omejuje učinkovit nadzor in vrednotenje ukrepov, ki jih predlaga in izvaja ta in prejšnji NRSF.

Sodelovanje

Glavni organ, ki zastopa Rome¹ v Sloveniji pred vlado, je Svet romske skupnosti Republike Slovenije (CRRS). To telo je dejavno pri pripravi in vrednotenju NRSF. To je bilo zaskrbljujoče. V sestavi CRRS je prevladovala ena organizacija (Zveza Romov Slovenije), ki je bila nosilna organizacija ob ustanovitvi CRRS leta 2007 v skladu z Zakonom o romski skupnosti (ZRomS-1). Vendar se je od takrat struktura romske civilne družbe diverzificirala, kar pa se v CRRS ne odraža. Potrebna je sistemska podpora za krepitev zmogljivosti v RCS, ki jim bo omogočila smiselno uresničevanje pravice do sodelovanja v politikah, ki zadevajo romsko skupnost, kot to določa ZRomS-1).

Ustreznost

NSSF nadaljuje prizadevanja prejšnjih strategij na področju izobraževalne vključenosti romskih otrok. To poteka preko večnamenskih centrov v romskih naseljih in dodatnega usposabljanja romskih otrok v slovenskem in romskem jeziku. NSSF ne obravnava izobraževalne in bivalne segregacije, ki sta med glavnimi problemi socialne izključenosti, nizke stopnje izobrazbe in nizkega življenjskega standarda Romov v Sloveniji. NRSF je potrdil ukrepe na področju socialne varnosti, ki bodo verjetno še poslabšali socialno izključenost in revščino. Novi ukrepi predvidevajo preoblikovanje denarne socialne pomoči (DSP) v plačilo v naravi v primeru neizpolnjevanja obveznega obiskovanja osnovne šole ali za odkup dolga (npr. v javnih službah). Zagovornik enakosti je ugotovil, da so ti ukrepi »neupravičeno zatiralski«, diskriminatorni in bi lahko dodatno ogrozili zlasti socialno varnost otrok. V NSRS manjkajo preventivni in podporni ukrepi na področju socialnih storitev v romskih naseljih ter ciljno usmerjeni ukrepi za brezposelne Rome za pridobivanje dobičkonosne zaposlitve izven sistema javnih del. K stigmatizaciji Romov prispevajo ukrepi, kot sta preoblikovanje DSP v plačilo v naravi in zgolj osredotočenost na javna dela. Zaželeno bi bila povečana podporna prisotnost socialnih delavcev v romskih naseljih in mentorjev na področju socialne varnosti ter v procesu iskanja in kandidiranja za zaposlitev.

Pričakovana učinkovitost

NRSF je usklajen s strateškim okvirom EU za Rome ter drugimi mednarodnimi in domačimi političnimi dokumenti. Vendar pa je ocena učinkovitosti predlaganih ukrepov omejena zaradi pomanjkanja uradnih zbirk podatkov o položaju romske skupnosti v Sloveniji in

¹ Po popisu leta 2002 živi v Sloveniji 3.246 Romov; Svet Evrope ocenjuje, da v Sloveniji živi 8500 Romov. Večina Romov v Sloveniji govori romsko (Minority Rights Group International, Svetovni imenik manjšin in domorodnih ljudstev - Slovenija : Romi, 2008, dostopno na: <https://www.refworld.org/docid/49749cae53.html> [dostopano 10. januar 2023].)

pomanjkanja pregleda posameznega pristojnega ministrstva nad izvajanjem preteklih ukrepov.

Povezanost s strateškim okvirjem za Rome na EU ravni

NRSF omenja ženske, otroke in starejše pripadnike romske skupnosti. Vsebuje ukrepe, ki so posebej namenjeni Romkinjam, na primer na področju zaposlovanja. Manjkajo pa starejši ljudje in otroci kot medsektorske ciljne skupine. Na več področjih, kot sta predvsem zaposlovanje in socialna varnost, manjkajo ciljno usmerjeni ukrepi za Rome, saj predlagani glavni ukrepi ne dosežejo romske skupnosti.

UVOD

Nacionalni strateški okvir za Rome

Nacionalni program delovanja Vlade RS za Rome za obdobje 2021–2030 je bil izdelan med leti 2019 in 2021. Na proces njegove priprave je pomembno vplivala novoustanovljena Delovna skupina za Rome, ki jo vodi Ministrstvo za RS. notranje zadeve pod takrat vladajočo desnosredinsko manjšinsko vlado². Strategija je trenutno v reviziji, ki jo je sprožila novoizvoljena večinska levosredinska vlada³. RTF (zdaj imenovana »delovna skupina«) je imela dva sestanka (1. novembra in 14. decembra 2022), da bi poiskala zakonodajne ovire v trenutni strategiji ali jo celo odprla za spremembe. RTF je oblikoval dve podskupini: eno za stanovanjsko in prostorsko načrtovanje ter drugo za socialno vključenost, izobraževanje in varnost.

Več o samem poročilu

To poročilo je bilo napisano na podlagi teoretične raziskave in petih intervjujev z romskimi organizacijami civilne družbe v Sloveniji in enim na Hrvaškem ter enim posameznim strokovnjakom. Intervjuji so bili opravljeni na spletu preko Zooma v novembru in začetku decembra 2022. Pregledani dokumenti vključujejo raziskave Minority Rights Group Europe in Pravne fakultete Univerze v Ljubljani ter poročila Varuhinje človekovih pravic in Zagovornika enakosti. Intervju partnerji so dodatno delili novice iz slovenskega tiska, kjer je to bilo relevantno. Vse podatke je analizirala Eva Schwab, ki je glavna avtorica tega poročila. Marek Hojsik in Roland Ferkovics sta zagotovila nadzor pri pripravi poročila in podporo pri dveh intervjujih, Siniša-Nenad Musić je organiziral intervjuje, Niko Okorn, Stefan Simončič in Tamara Kovačević pa so pomagali pri iskanju ustreznih dokumentov. Balázs Váradi iz Inštituta v Budimpešti je deloval kot recenzent in je podal podrobne povratne informacije o prvem osnutku poročila..

² Janez Janša iz Slovenske demokratske stranke (SDS) je na volitvah 13. marca 2020 v času pandemije Covida postal predsednik vlade. Janša je znan kot avtoritarni populist s stališči proti priseljencem in manjšinam, ki je odkrito simpatiziral z modelom neliberalne demokracije Viktorja Orbána na Madžarskem (Deutsche Welle, »Protipriseljenski Janez Janša za sestavo vlade«, 6. april 2018, <https://www.dw.com/en/anti-immigration-leader-janez-jansa-to-form-slovenia-government/a-44067203/a-44067203> [dostopano 10. januarja 2023], Vladislavljević, Anja, "Slovenian NGOs facing eviction require Jansa jih želi utišati«, Balkan Insight, 28. oktober 2020, <https://balkaninsight.com/2020/10/28/slovenian-ngos-facing-eviction-claim-jansa-wants-them-silenced/> [dostopano 10. januarja 2023]).

³ Ustanovil Robert Golob, vodja Gibanja Svoboda (GS), izvoljen 1. junija 2022 v koaliciji s Socialnimi demokrati (SD) in Levico (Levica).

1. SUDJELOVANJE

1.1. Sodelovanje Romov pri pripravi NRSF

V letu 2019 je Urad Vlade RS za narodnosti (GON), ki deluje kot Nacionalna romska kontaktna točka (NRCP) v Sloveniji, organiziral Nacionalno romsko platformo (NRP) v okviru priprave novega Nacionalnega programa delovanja Vlade Republike Slovenije za Roma za obdobje 2021-2030 (NRSF). NRCP organizira NRP od leta 2016 in do sedaj je bilo pet dogodkov (ti SIFOROMA). NPR nima fiksne strukture, vendar si prizadeva biti interdisciplinaren in vabi vse ustrezne deležnike, vključno z različnimi romskimi nevladnimi organizacijami. Za pripravo tega NRSF je NPR sestavljala dva dogodka: ocena prejšnjega NRSF in priporočila za prihodnje ukrepe.

GON je na seji 15. novembra 2019 pristojnim resornim ministrstvom posredovala izhodišča za pripravo novega NRSF. Skupinski dogodek, ki ga je GON organizirala 26. novembra 2019. GON je 20. decembra 2019 poslala ugotovitve in predloge na dogodkih NPR pristojnim ministrstvom in povabila vse pristojne organe, da pripravijo podlage in predloge strateških ciljev, ciljev in ukrepov. V začetku septembra 2020 je GON ob podpori novoustanovljene delovne skupine za Rome (RTF) (glej razdelek 1.3) pozvala vsa pristojna ministrstva, naj pregledajo in posodobijo osnutke ciljev in ukrepov za novi NRSF. GON je na podlagi vseh predlogov pristojnih ministrstev, lastnih načrtovanih ukrepov in ugotovitev RTF pripravila nov NRSF za obdobje do leta 2030, o katerem so se posvetovali marca in aprila 2021. NRSF je bil objavljen na vladi. in spletni strani GON dne 25. 5. 2021 in je bila poslana v pripombe vsem občinam, kjer živijo pripadniki romske skupnosti, CRCRS, Varuhu človekovih pravic in Zagovorniku načela enakosti. 14. 6. 2021 je GON opravila posvet s predstavniki CRCRS. Javno posvetovanje o osnutku NRSF se je končalo 25. junija 2021. Osnutek NRSF je bil predložen v obravnavo RTF, preden ga je GON poslala vladi v obravnavo in sprejem.

Romsko civilno družbo (RCS) v RTF zastopa Svet romske skupnosti Republike Slovenije (CRRS), ki je krovna organizacija romske skupnosti, ustanovljena na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju: ZRomS-1)⁴ (glej točko 1.3) s štirimi sedeži. Poleg tega so štiri mesta rezervirana za predstavnike občin z romsko skupnostjo in osem mest za predstavnike pristojnih ministrstev.

Obstajajo vsaj štiri večje mreže in številne manjše romske organizacije, ki niso del CRCRS in zato ne sodelujejo v RTF (glejte poglavje 1.3 o pomanjkljivostih pri zastopanju RCS s strani CRCRS). Nekateri od njih so bili po e-pošti povabljeni k komentiranju NSSF s strani GON⁵ ali pa so izkoristili priložnost, da kot posamezniki komentirajo osnutek strategije, ko je bil objavljen na spletni strani vlade. GON je 29. julija 2021 objavila poročilo o pripombah in kako so nanje odgovorili pristojni državni organi⁶. Dokument vsebuje pripombe občin Krško, Novo mesto in Lendava ter Društva za razvoj romske manjšine Preporod, organizacije "Project Man" in Romana Veselija, varuha človekovih pravic, zagovornika enakosti in Amnesty International. Večino pripomb je vlada zavrnila z utemeljitvami, ki večinoma ponavljajo argumente, ki jih vsebuje že NSSF. Amnesty International se je

⁴ Leta 2007 je bil sprejet ZRomS-1, ki romski skupnosti, ki živi v Sloveniji, daje posebne pravice. Za razliko od italijanske in madžarske narodne skupnosti Ustava Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: Ustava) ne določa kolektivnih in individualnih pravic, ki naj bi pripadale romski skupnosti in njenim pripadnikom, temveč njihovo urejanje v celoti prepušča zakonu. romske skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07).

⁵ EPEKA na primer (Intervju s Stefanom Simončičem, 4.11.2022).

⁶ GON, "Pregled prejetih pripomb in predlogov na osnutek Nacionalnega programa ukrepov za Rim za obdobje 2021-2030 in odziv pristojnih organov", 29. julij 2021, <https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/NPUR-2021-2030/Pregled-odzivi-in-pripombe-ter-predlogi-na-NPUR-2021-2030.pdf> [dostop 10. 1. 2023].

vzdržala obsežnih komentarjev o osnutku NRSF 2021-2030 in je namesto tega opozorila na svoje komentarje na prejšnjo strategijo, objavljeno na njihovi spletni strani (Urad vlade za narodnosti 2021), kot odgovor na to, kar so videli kot pomanjkanje resnega sodelovanja državnih organov z komentarji⁷.

V Sloveniji ni poslanca, ki bi se opredelil za Roma, in nobenega zaposlenega v državnih institucijah.

1.2. Sodelovanje Romov pri izvajanju, spremljanju in vrednotenju NSSF

GON je ustanovila Nacionalno kontaktno točko za Rome (NRCP) za spremljanje izvajanja NRSF z vzpostavitvijo koordinatorjev na ministrstvih in vladnih službah ter kontaktnih oseb za sodelovanje z GON in pomoč njihovemu koordinatorju. K imenovanju koordinatorja so vabljeni tudi CRCRS kot krovna organizacija romske skupnosti in lokalne samouprave, kjer živijo Romi. V zadnjih dveh desetletjih so iste romske organizacije sodelovale pri pripravi strategije in vrednotenju (glej razdelek 1.3), kar je razlog za pomanjkanje napredka drugih romskih organizacij, s katerimi smo sodelovali v tem poročilu.

1.3. Sistem političnega posvetovanja s civilno družbo in ostalimi deležniki (zainteresiranimi stranmi)

NRSF je namenjen krepitvi institucionalnega okvira za zastopanost romske skupnosti v Sloveniji preko CRCRS (cilj 8.2.2.1, NRSF 2021-2030). CRCRS je krovna organizacija romske skupnosti, ustanovljena po ZRomS-1, ki zastopa interese romske skupnosti v Sloveniji pred državno institucijo in se sofinancira iz državnega proračuna po ZRomS-1 preko letno pogodbo. V začetku leta 2020 je bila izvedena evalvacija NPR kot glavne platforme za vključevanje romske civilne družbe (RCS) v pripravo NRSF. Udeleženci dogodkov so v vprašalniku izpostavili, da »bi bilo potrebno, da bi se predstavniki CRSRS in drugi vidni predstavniki Romov ter drugi mnenjski voditelji (iz različnih civilnodružbenih organizacij) bolj aktivno vključili v aktivnosti projekta in se udeleževali dogodkov. . Do sedaj so bili vedno vabljeni na vse dogodke v okviru NRP, vendar so se dogodkov udeležili zelo redko oziroma zelo malo in večinoma vedno isti predstavniki« (NRSF 2021). Nadalje so udeleženci izpostavili, da je treba »zasledovati pristope za osvetljevanje različnih vprašanj z različnih vidikov, predvsem pa z izkušnjami iz prakse« ter da bo »potrebno razmisliti o motivaciji in ustreznih metodah za vključevanje večjega števila pripadnikov Romov. skupnosti v razpravi, ki morajo postati bolj aktivni pri izboljšanju lastnega položaja in podobe v širši družbi« (NRSF 2021).

RCS je v RTF zastopan s CRCRS. CRCRS je ustanovljen kot javni organ, ki zastopa interese romske skupnosti, tako avtohtone kot neavtohtone⁸, v Sloveniji pred državnimi organi po 9. členu ZRomS-1. Sestavlja ga 21 članov: sedem predstavnikov romskih svetnikov iz občin z avtohtonimi Romi in 14 članov Zveze Romov Slovenije (RUS).

Oktober 2022 je Zagovornik načela enakosti (v nadaljevanju: Zagovornik enakosti) raziskal, ali je sestava CRCRS, kot jo določa 10. člen ZRomS-1, diskriminatorna do neavtohtone romske skupnosti⁹. Natančneje, raziskoval je, ali je delitev na avtohtone in neavtohtone romske skupnosti, ki kroji pravico do politične zastopanosti Romov na lokalni ravni (glej poglavje 1.4), prisotna tudi na nacionalni ravni. Zagovornik enakosti je v svoji

⁷ Amnesty International Slovenije, "Strategija za Rim 2015", april 2015, <https://www.amnesty.si/media/uploads/files/www-STRATEGIJA%20ZA%20ROME-cel.pdf> [dostop 10. januarja 2023].

⁸ Slovenske oblasti ločijo med avtohtonimi in neavtohtonimi Romi, torej Romom, ki tradicionalno živijo v Sloveniji, in Romi, ki so prišli nedavno, v veliki meri zaradi razpada nekdanje Jugoslavije.

⁹ Zagovornik enakosti, "Ocena diskriminatornosti Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji", 17. oktober 2022, <https://zagovornik.si/izdelki/ocena-diskriminatornosti-zakona-o-romski-skupnosti/> [dostop 10. 1. 2023].

oceni navedel, da je bila RUS leta 2007, ko je bil sprejet ZRomS-1, edino romsko društvo v Sloveniji in s tem edino predstavniško telo romske skupnosti. Vendar so se od leta 2007 organizacije romske skupnosti preoblikovale:

»V letih pred in po sprejemu ZRomS-1 je iz RUS izstopilo več društev - leta 2007 tri, v letih 2009 in 2010 šest, tako da je RUS takrat sestavljalo 19 društev. Po vzpostavitvi CRCRS pa je nastalo nekaj novih društev, tako da je CRCRS leta 2014 združeval 33 romskih društev iz Prekmurja, Dolenjske, Bele krajine, Ljubljane, Maribora, Velenja in Pirana. Poleg območij, kjer je romska skupnost tradicionalno naseljena (tj. avtohtona), RUS pokriva tudi druga območja Slovenije, kjer romska skupnost ni tradicionalno naseljena.« (Zagovornik enakosti 17.10.2022 Ocena)

Po prejemu informacij o tem vprašanju s strani štirih od petih aktivnih romskih zvez¹⁰ je Zagovornik enakosti prišel do mnenja, da je 10. člen ZRomS-1, po katerem so neavtohtoni Romi zastopani le preko 14 predstavnikov Zveze Romov Slovenije, ne diskriminira neavtohtonih Romov. Ugotovil pa je, da je zastopanost RCS s strani Zveze Romov pomanjkljiva, saj »več kot dve tretjini vseh romskih društev v Republiki Sloveniji ni vključenih v RUS« (priporočilo Zagovornika enakosti 17. 10. 2022). Vladi RS je predlagal spremembo ZRomS-1 v skladu z 21. členom Zakona o varstvu pred diskriminacijo »da bi omogočili zastopanost pripadnikov romske skupnosti v CRCRS« (ibd.).

Na koncu lahko rečemo, da je sistem političnega posvetovanja z RCS pomanjkljiv in da NRSF pripisuje krivdo »intertia« RCS, medtem ko ignorira strukturne ovire za sodelovanje, kot so sestava CRCRS in nezadostni ukrepi za krepitev zmogljivosti za RCS (glejte poglavje 1.5).

Julija 2020 je novoizvoljena desnosredinska manjšinska vlada ustanovila Delovno skupino za Rome kot posvetovalno telo vlade, ki je nadomestila prejšnjo Komisijo vlade za varstvo romske skupnosti, ustanovljeno na podlagi ZRomS-1. Task Force je obstajal eno leto, nato pa ga je nova levosredinska večinska vlada ukinila. Delovna skupina je pod vodstvom sekretarja Ministrstva za notranje zadeve ustanovila ožje strokovne podskupine za področja (1) zaposlovanja in socialne politike, (2) izobraževanja in usposabljanja, (3) kaznovalne politike in (4)) urejanje prostora, varstvo okolja in financiranje občin (8. poročilo RS). Delovno skupino so poleg predstavnikov vseh ključnih ministrstev sestavljali tudi predstavniki občin, kjer živijo Romi (predvsem v JV Sloveniji) in CRCRS. Delovna skupina za Rome je med avgustom in decembrom 2020 imela tri redne in eno dopisno sejo ter vladi predlagala pripravo predlogov sprememb zakonodaje s področja socialnega varstva, družinskih prejemkov, ureditve trga dela in s področja kaznivih dejanj. Najpomembneje pa je, da RTF podpira ukrepe »proaktivnega nadzora« romskih naselij¹¹ (glej poglavje 5) in odvzem denarne socialne pomoči in voznškega dovoljenja za uveljavitev obveznega osnovnošolskega izobraževanja ter plačilo kazni in računov¹².

Delo RTF je vredno omeniti, saj je imelo prej neviden vpliv na področju oblikovanja politik in se bo verjetno vrnilo v primeru prihodnjih volitev desne vlade. Dejstvo, da mu je predsedovalo ministrstvo za notranje zadeve, daje močan signal, da Romi veljajo za varnostno vprašanje (glej poglavje 5). Medtem ko je RTF ukinjen, je nedavna pobuda 11

¹⁰ Zveza romske skupnosti Slovenije, Zavezništvo za razvoj romske manjšine - Preporod, Zveza za razvoj romske skupnosti, Romska športna zveza Slovenije Pušča.

¹¹ GON, "Prvi sestanek Delovne skupine za obravnavo romske problematike: člani so ga ocenili kot uspešnega", 26. avgust 2020, <https://www.gov.si/novice/2020-08-26-prvi-sestane-delovne-skupine-za-obravnavo-romske-problematike-clani-so-ga-ocenili-kot-uspesnega/> [dostop 10. 1. 2023].

¹² Glücks, Nenad, »Tako bi se država lotila romske problematike: namesto tega izplačil v denarju bi jim plačevali račune, za vozniški izpit bi se zahtevala osnovnošolska izobrazba«, Reporter, 12. december 2020, <https://reporter.si/clanek/slovenija/tako-bi-se-drzava-lotila-romske-problematike-namesto-izplacil-v-denariju-bi-jim-placevali-racune-za-vozniski-izpit-bi-se-zahtevala-osnovnosolska-izobrazba-833185?mundefined> [dostopano 10. januarja 2023].

občin jugovzhodne Slovenije prenovila predloge sprememb zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, zakona o socialnovarstvenih prejemkih, zakona o urejanju trga dela, zakona o varstvo javnega reda in zakona o voznikih¹³.

1.4. Opolnomočenje romskih skupnosti na lokalni ravni

V Sloveniji je Romom zagotovljena posebna pravica do političnega udejstvovanja. Vendar se na lokalni ravni ta pravica do politične participacije različno pripisuje avtohtonim in neavtohtonim Romom. Leta 2002 je vlada spremenila 39. člen Zakona o lokalni samoupravi¹⁴ in ustanovila 20 občin, v katerih so Romi avtohtoni (od skupno 212 občin v Sloveniji), ki so dolžne zagotavljati pravico romske skupnosti do volitev svojega predstavnika, tako imenovani romski svetnik občinskega sveta. Te občine so: Beltinci, Cankova, Črenšovci, Črnomelj, Dobrovnik, Grosuplje, Kočevje, Krško, Kuzma, Lendava, Metlika, Murska Sobota, Novo mesto, Puconci, Rogašovci, Semič, Šentjernej, Tišina, Trebnje in Turnišče. V vsaki od teh občin je treba v občinskem svetu ustanoviti posebno delovno telo, ki bo spremljalo položaj romske skupnosti. Član tega delovnega telesa je romski svetnik. V občinah, kjer so naseljeni neavtohtoni Romi, 7. člen ZRomS-1 določa, da lahko lokalne oblasti ustanovijo posebno delovno telo za spremljanje položaja romske skupnosti. To so storili na primer v Mariboru. Inštitut za narodnostne in regionalne študije (IERS 2022) je ugotovil, da funkcija romskega svetnika pogosto ostaja neučinkovita, saj posamezniki, ki so izvoljeni na to mesto, pogosto nimajo potrebne izobrazbe, da bi bili slišani med svojimi kolegi v občini. Romsko društvo Preporod je v pripombah k NSRS, ki jih je posredovalo vladi, predlagalo pilotni projekt zaposlovanja romskih svetnikov, da bi lahko več časa posvetili svoji vlogi v občinski upravi in se izpopolnjevali. Vlada je predlog zavrnila zaradi enake obravnave vseh občinski svetniki (Urad Vlade RS za narodnosti 2021)¹⁵. NRCP je poročal o premajhni udeležbi romskih svetnikov na usposabljanjih, ki so jim bila na voljo.

Izvajanje ukrepov za vključevanje Romov na področju prostorskega in komunalnega urejanja romskih naselij ter socialnega varstva in deloma tudi izobraževanja je odvisno od delovanja na lokalni ravni, ki je pogosto nezadostno. Na to pomanjkljivost je prvič opozorilo že 19. letno poročilo Varuha (2013). NRP že od leta 2016 podpira občine pri razvoju in pripravi akcijskih načrtov za vključevanje Romov. Leta 2021 je vlada sprejela sklep, da so občine po 6. členu ZRomS-1 dolžne sprejeti tudi lastne lokalne akcijske načrte, »prilagojene lokalnim potrebam in upoštevajo morebitne omejitve, s katerimi se soočajo« (NRSF 2021, Človekove pravice). Varuh človekovih pravic 2021:15). Po podatkih NRCP ima LUP trenutno osem občin (Lendava, Ivančna Gorica, Trebnje, Črnomelj, Krško, Kuzma, Novo mesto in Brežice) in po 27. poročilu Varuha človekovih pravic (2021:15) še le Zakonsko obveznost sprejema podrobnejših področnih programov in ukrepov po ZRomS-1 izpolnjuje 13 % občin.

NPR je opredelil vrzeli in pomanjkljivosti pri izvajanju NRSF na lokalni ravni. Po mnenju občin so »potrebna dodatna prizadevanja za krepitev medinstitucionalnega povezovanja in sodelovanja« (NRSF 2021). V ta namen je GON 20. aprila 2021 izvedla videokonferenco z občinami z romskimi skupnostmi z naslovom »Skupaj smo uspešnejši: gradimo multidisciplinarne time in/ali občinske akcijske načrte«. Položaj romske skupnosti se od

¹³ MMC RTV SLO, "Župani jugovzhodne Slovenije želijo spremembe petih zakonov, ki zadevajo romsko problematiko", 24. oktober 2022, <https://www.rtv slo.si/lokalne-novice/dolenjska/zupani-jugovzhodne-slovenije-zelijo-spremembe-petih-zakonov-ki-zadevajo-romsko-problematiko/644881> [dostop 10. 1. 2022].

¹⁴ ZLS-L, Uradni list RS, št. 51/02

¹⁵ Po 34.a členu zakona o lokalni samoupravi »člani občinskega sveta opravljajo funkcijo nepoklicno in so za opravljanje te funkcije upravičeni do plačila. Član občinskega sveta ima pravico do sejnine za udeležbo na seji občinskega sveta ali seji delovnega telesa občinskega sveta«. Preporod je predlagal, da bi zaposlitev pripomogla k profesionalizaciji romskih svetnikov, saj bi »poskrbela za zaposlovanje romskih svetnikov v vsaki regiji, kjer bi bili združeni v delovne skupine z namenom skupnega dela, priprave predlogov, sodelovanja z deležniki in skupnega izobraževanja. za razvoj romske skupnosti« (GON 2021).

občine do občine zelo razlikuje, prav tako se razlikuje tudi pristop občin. Kljub temu so predstavniki večine občin izrazili interes in potrebo po nadaljnji pomoči in podpori GON pri vzpostavitvi multidisciplinarnih timov in pripravi lokalnih akcijskih načrtov. Za zadovoljevanje teh potreb je GON zagotovila sredstva EU do leta 2023 za izvedbo dogodkov NPR na lokalni ravni, na katerih se razpravlja o izvajanju posameznega ukrepa ali sklopa ukrepov in doseganju zastavljenih ciljev¹⁶.

Lokalne samouprave morajo zagotoviti sredstva za ukrepe, ki so v njihovi izvorni pristojnosti (kot so prostorsko in komunalno urejanje romskih naselij, socialno varstvo in deloma tudi izobraževanje). S sprejetjem Zakona o finančni razbremenitvi občin v Državnem zboru 7. decembra 2020 se je spremenilo financiranje občin, v katerih so romska naselja. Sprejeti zakon spreminja Zakon o financiranju občin (ZFO-1) in določa, »da so občine z romskimi naselji upravičene do 3,5 % upravičenih izdatkov občine, ki znašajo med pet in šest milijonov evrov letno« (NRSF 2021). Po določbi novega 20.a člena ZFO-1 je odgovornost za položaj Romov razdeljena med občine in državne organe, kar pomeni, da se bo z dodatnimi sredstvi državnega proračuna sofinanciralo uresničevanje ustavnih pravic stalno naseljene romske skupnosti. Določba velja za 25 občin. Prvih 20 je tistih občin, kjer ima v občini naseljena romska skupnost pravico do vsaj enega predstavnika v občinskem svetu (Beltinci, Cankova, Črenšovci, Črnomelj, Dobrovnik, Grosuplje, Kočevje, Krško, Kuzma, Lendava, Metlika), Murska Sobota, Novo mesto, Puconci, Rogašovci, Semič, Šentjernej, Tišina, Trebnje in Turnišče). Poleg tega sredstva prejemajo občine Brežice, Ivančna Gorica, Ribnica, Škocjan in Šalovci, ki imajo na svojem območju evidentirana romska naselja.

Poteka pa razprava o tem, ali bodo dodatna sredstva dejansko porabljena za izboljšanje položaja Romov: »Bistveno je razumeti, da ne gre za »romski« denar, temveč za sredstva, namenjena občinam, ki se lahko uporabljajo tudi za namene, ki niso neposredno povezani s pravicami pripadnikov romske skupnosti, lahko pa se uporabijo tudi za kritje stroškov, ki jih ta del državljanov povzroča drugim« (Urad Vlade RS za narodnosti 2021). Sredstva niso namenska, postopkovno pa je problematično, da ni bilo pridobljeno mnenje CRCRS (kot to določa ZRomS-1 za sprejemanje morebitne zakonodaje, ki zadeva romsko skupnost). Poleg tega so poslanci dvomili, da je izbira upravičenih občin samovoljna, spraševali so na primer, zakaj ni vključen Maribor kljub deležu romskega prebivalstva¹⁷. RUS je poročal, da je ministrstvo za javno upravo na nedavnem sestanku z novo vlado (23. 11. 2022) pojasnilo, da sredstva niso namenska, ampak jih je treba porabiti za romsko skupnost. GON (Intervju 1. 12. 2022) je komentiral, da je končna odločitev v rokah občin in da GON spodbuja občine, da sprejmejo LAP, da zagotovijo, da ta sredstva dosežejo romske skupnosti. Kot že omenjeno, ima LAP trenutno le manjšina občin, zato namen teh sredstev ni jasno opredeljen in bo treba videti, ali dosežejo romske skupnosti ali ne.

FLUL poudarja, da mednarodno pravo človekovih pravic ne priznava razlikovanja lokalnih romskih skupnosti na avtohtone in neavtohtone in da nekatere države aktivno zavračajo razlikovanje na podlagi potencialne slabitve zaščite etničnih manjšin, zato »mnogi strokovnjaki so tudi opozorili, da bodo države vedno težje branile merilo avtohtonosti pred mednarodnimi institucijami in pogodbenimi organi« (FLUL 2021:97). Pravni teoretiki so že ob sprejemu¹⁸ opozarjali na težave pri definiciji avtohtonosti:

¹⁶ GON se je uspešno prijavila na zaprti razpis Evropske komisije za zbiranje predlogov za naslednji projekt, Nacionalno romsko platformo za nacionalne kontaktne točke za vključevanje Romov (SIFOROMA5), ki bo potekal od 1. julija 2021 do 30. junija 2023 (NRSF 2021).

¹⁷ STA, »Novela zakona o financiranju občin, dodaten denar za tiste z romskimi naselji«, N1 SLO, 22. december 2021, <https://n1info.si/novice/slovenija/novela-zakon-financiranje-obcin-romsko-naselje/> [dostopano 10. januarja 2023].

¹⁸ Ustavno sodišče Republike Slovenije, zadeva U-I-315/02-11, odločba z dne 3. 10. 2002.

»Pojem avtohtone narodne skupnosti ni dovolj pravno, politično in strokovno opredeljen. Nekateri pravni teoretiki, zlasti tisti, ki se v okviru mednarodnega prava ukvarjajo s pravnim položajem manjšin ali narodnih skupnosti, so že v razpravi ob sprejemanju ustave trdili, da ustava tega ne bi smela uporabljati koncepta in z njim ne sme povezovati izjemno visoke ravni pravic. (FLUL 2021:102)

Zaradi uresničevanja pravic lokalnih romskih skupnosti FLUL priporoča odpravo kriterija avtohtoni proti neavtohtonim Romom in podelitev svetniške pravice vsem krajevnim romskim skupnostim:

»Presoja mednarodnih in domačih pravnih aktov ter terensko delo je pokazala, da je vloga romskega predstavnika v občinskem svetu izjemnega pomena pri zagotavljanju uresničevanja pravic Romov v posamezni občini. Na podlagi teh ugotovitev predlagamo odpravo kriterija avtohtonosti kot pogoja za imenovanje predstavnika romske skupnosti v občini v občinske svete, tako da bodo romske skupnosti v vseh občinah z določljivim romskim prebivalstvom v vsem občinam z romsko skupnostjo omogočiti izbiro svojega predstavnika v občinskem svetu, ki se bo zavzemal in skrbel za uresničevanje njihovih pravic.« (FLUL 2021:104)

1.5. Krepitev zmogljivosti romske civilne družbe

CRCRS izvaja javne razpise za sofinanciranje programov delovanja organizacij romske skupnosti. Nekatero od teh organizacij »svoje dejavnosti usmerjajo v usposabljanje in podporo romskim svetnikom v občinskih svetih, predstavnikom društev in drugim vidnim predstavnikom romske skupnosti, ki delujejo v korist skupnosti, ter nudijo tehnično podporo in pomoč društvom v prijavljanje na razpise na različnih področjih« (NRSF 2021). CRCRS je že v preteklosti spodbujal informacijsko in založniško dejavnost, ki je pomembna za razvoj romske skupnosti, s sofinanciranjem Romskega informacijskega centra in Radia Romić¹⁹. GON spremlja delovanje CRSRS in porabo finančnih sredstev, ki so mu namenjena. NRSF (2021) pravi: »dodeljevanje sredstev CRCRS in drugim romskim organizacijam in združenjem je okrepilo zmogljivosti romske civilne družbe«. Leta 2020 je zagovornik enakosti preiskoval nepravilno financiranje v zvezi z Radiem Romić (glej poglavje 2.9). Pobudnica je med drugim izpostavila, da

»Odgovornost za položaj romskega prebivalstva je bodisi na ministrskih resorjih bodisi na CRCRS. Slednja po mnenju pobudnice ni bila niti kadrovske niti kakorkoli drugače usposobljena za vodenje politike (v zvezi z romsko skupnostjo) na državni ravni, tudi za ne pripravo razpisov za (sofinanciranje) programov za romsko skupnost. in za samo romsko skupnost pri dodeljevanju javnih sredstev.« (Zagovornik enakosti 19.5.2020)

Vsi deležniki, s katerimi smo sodelovali v tem poročilu, se strinjajo, da je RCS v Sloveniji šibek. Ena ključnih ugotovitev NRP je bila, da »sodelovanje pripadnikov romske skupnosti v vseh ukrepih in možnostih njihovega vključevanja, ki so jim na voljo, doslej ni bilo dovolj zagotovljeno« (NRSF 2021). Medtem ko je v Sloveniji veliko malih nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo z vključevanjem Romov na področju športa in kulture, je precej manj angažiranja na področjih, kot so vprašanja socialnega vključevanja, stanovanj, zaposlovanja itd. Obstoječim nevladnim organizacijam večinoma primanjkuje zmogljivosti v procesih oblikovanja politike, vključno s pripravo NRSF. Epeka je opozorila, da številne organizacije nimajo niti zmogljivosti, da bi zaprosile za sredstva, kaj šele, da bi brale in komentirale razvoj NRSF.

Vendar se ocene razlogov za to pomanjkanje zmogljivosti zelo razlikujejo. NRSF na več mestih omenja "inercijo" RCS, na primer pri pripravi NRSF. IERS pa je ugotovil, da je

¹⁹ <https://www.radioromic.com/>

pogosto »prelaganje odgovornosti med akterji, predvsem med državo in lokalno skupnostjo, tisto, kar pogosto pripisuje krivdo za neučinkovitost ukrepov zgolj pripadnikom romske skupnosti, [in] vodi v splošno apatijo in inertnost ter ustvarja plodna tla za ohranjanje predsodkov do Romov« (IERS 2022).

Poleg finančnih spodbud za sodelovanje v posvetovalnem procesu je potrebna nadaljnja razvojna pomoč za krepitev zmogljivosti v RCS. Romsko društvo Preporod je v pripombah na NSRS (GON 2021) predlagalo kadrovske štipendiranje nadarjenih romskih študentov za pomoč pri izgradnji RČS – pripombo je vlada zavrnila z obrazložitvijo, da je splošna štipendija na voljo tudi Romom.

2. RELEVANTNOST

2.1. Boj proti anticiganizmu in diskriminaciji

Slovenija ima kot članica EU sprejeto protidiskriminacijsko zakonodajo (Zakon o varstvu pred diskriminacijo 2016) in protidiskriminacijski organ (Zagovornik enakosti). Kljub temu o diskriminaciji Romov v Sloveniji še vedno slabo poročajo na lokalni ravni in ne priznavajo na mednarodni ravni. Mednarodna skupina za pravice manjšin je v svojem poročilu o diskriminaciji Romov v Sloveniji in na Slovaškem ugotovila, da

»Priročnik o evropskem nediskriminacijskem pravu 2018, ki ga je izdala Agencija Evropske unije za temeljne (FRA), ki združuje primere diskriminacije romske skupnosti, ne vključuje nobenega primera iz Slovenije, kar kaže tudi na problem slovenskega Romi redko uveljavljajo pravna sredstva v primerih diskriminacije; to zagotovo prispeva k izkrivljeni sliki diskriminacije romske skupnosti v Sloveniji na mednarodni ravni. Sodišč, ki obravnavajo diskriminacijo Romov v Sloveniji, je izjemno malo. (Skupina za pravice manjšin Evropa 2022)

Zagovornik enakosti je vodil le nekaj postopkov v zvezi s primeri rasne diskriminacije, ki so jih vložili romski prosilci, in svetoval v majhnem številu primerov diskriminacije²⁰:

- 2019 - trije postopki zaradi diskriminacije in dve zadevi zaradi diskriminacije ter dve svetovalnici,
- 2020 - trije postopki zaradi diskriminacije in eno svetovanje,
- 2021 - trije postopki zaradi diskriminacije in tri svetovanja.

Med njimi sta dva primera domnevne diskriminacije Romov s strani policije. Leta 2020 je romska skupnost v času karantene prijavila trpinčenje policistov med intervencijo v njihovem naselju: »ko naj bi policisti PU Novo mesto neupravičeno posredovali, glasno kričali, zbudili več mladoletnih otrok in se norčevali iz preostalih. Romov, jih provocirati, enemu od kršiteljev po končanem postopku vrgel osebno izkaznico na tla«. Čeprav uradnik za enakost ni mogel najti dokazov za diskriminacijo, je svetoval »preiskavo policijskega ravnanja, katerega namen je zloraba moči« (letno poročilo zagovornika enakosti 2021:37). Druga preiskava spornega ravnanja s strani uslužbenca s strani Specializiranega državnega tožilstva je bila opuščena, ker stranka ni sledila vložitvi pritožbe, potem ko je pooblaščenka za enakost zahtevala pojasnilo državnega tožilstva (letno poročilo Equality Advocate 2021).

Glede na raziskavo, ki jo je izvedla Minority Rights Group Europe (2022), to majhno število primerov, prijavljenih zagovorniku enakosti, kaže na neskladje med dejansko izkušnjo diskriminacije in prijavljenim:

»Čeprav je velika večina (44) od 50 slovenskih Romov, s katerimi smo govorili, doživela diskriminacijo (predvsem v zvezi z upravnimi organi, v zdravstvenem in izobraževalnem sistemu ter v trgovinah), nihče od njih ni prijavil svojega primera organu za enakost. Po podatkih, pridobljenih v razgovorih, je to deloma posledica prepričanja, da se kljub spremembi tako ali tako ne bo zgodilo nič, da se na tem področju nihče ne ukvarja s tem aktivno in da si bo romska skupnost nakopala dodatne težave, če se bo odločila prijaviti incidente. Poleg tega mnogi med njimi sploh niso vedeli, kaj je diskriminacija, niso poznali različnih oblik diskriminacije, pogosto specifičnega ravnanja kot diskriminacije, niso vedeli,

²⁰ Postopek se nanaša na preiskavo zagovornika enakosti, da ugotovi, ali incident pomeni primer diskriminacije. Zagovornica enakosti je v letu 2021 vodila 119 upravnih postopkov, od tega jih je zaključila 65 in ugotovila 10 primerov diskriminacije (Slovenia Times, "Varuhinja enakosti v letu 2021 ugotovila deset primerov diskriminacije", 6. julij 2022, <https://sloveniatimes.com/varuh-enakosti-ugotovil-deset-primerov-diskriminacije-v-2021/> [dostop 10. januarja 2023]).

kako in kje prijaviti diskriminacijo ali kakšna pravna pomoč je na voljo. " (Skupina za pravice manjšin Evropa 2022)

ECRI je v svojem poročilu za leto 2022 ugotovila »resne pomanjkljivosti pri pregonu sovražnega govora, zaradi česar se sovražni govor, ki bi lahko pomenil kazniva dejanja, v Sloveniji redko preganja« (ECRI 2022). Razlog za to je sovražstvo je v tem, da se sovražni govor preganja, če ravnanje storilca »predstavlja konkretno nevarnost za javni red«, sam »sovražni govor, ki potencialno pomeni kaznivo dejanje iz sovražstva« pa ni zadosten alternativni razlog za pregon. Število primerov sovražnega govora, ki jih obravnava policija, se je povečalo s 13 v letu 2018 na 50 v letu 2020 in število kazenskih ovadb, ki jih je vložila policija, se je povečalo z 19 leta 2018 na 44 leta 2020, medtem ko so tožilci leta 2018 izdali šest ovadb v primerjavi s sedmimi leta 2020 (Equality Advocate 2020).

Anticiganizem in diskriminacija sta še posebej razširjena na Dolenjskem v Sloveniji. Pred kratkim je 11 županov občin z romskimi državljani sprožilo pobudo za spremembo petih zakonov, ki urejajo sistem socialnega varstva v škodo Romov na jugovzhodu, ki sledijo prejšnjim predlogom romske delovne skupine (kot je navedeno zgoraj). Ni jim še uspelo zbrati dovolj politične podpore in priti v parlament. Anticiganizem je prisoten tudi v medijih. Problem pristranskosti do negativne reprezentacije Romov v medijih je izpostavil Zagovornik enakosti leta 2020 (letno poročilo Zagovornika enakosti 2020).

NRSF priznava, da je anticiganizem, kot se širi v medijih, vzrok za diskriminacijo Romov pri izobraževanju in zaposlovanju: stereotipi proti Romom

»poglabljajo medijske podobe, ki posamezne dogodke posplošujejo na vse pripadnike romske skupnosti in močno vplivajo na miselnost in percepcijo večinskega prebivalstva tudi tam, kjer večinsko prebivalstvo sploh nima stika s pripadniki romske skupnosti. Ti ustaljeni vzorci najbolj ogrožajo vsa prizadevanja za izboljšanje izobrazbenega in zaposlitvenega položaja Romov, saj ustvarjajo destimulativno ... okolje za spremembe in ... neugodne razmere v večinski družbi za večje sprejemanje Romov kot sodržavljanov in sosedov.« (NRSF 2021)

NRSF vključuje ukrepe proti anticiganizmu, ki so usmerjeni na javne uslužbenke, ki pridejo v stik s pripadniki romske skupnosti, in tukaj posebej omenja policiste in sodnike. Del ukrepov za boj proti nestrpnosti in diskriminaciji med javnimi uslužbenci je osredotočen na policijo: usposabljanja za javne uslužbenke (v centrih za socialno delo, šolah, vrtcih) izvaja policija, cilj je »policija v skupnosti« (gl. oddelek 5), ustrezen dokument, ki vodi ta usposabljanja, pa je priročnik, ki ga je sprejela GON o "preprečevanju zgodnjih porok". Udeležba pripadnika romske skupnosti na teh usposabljanjih ni obvezna, ampak velja samo, »kjer je primerno«. Zdi se, da se ta usposabljanja, ki jih izvaja policija, bolj nanašajo na policijsko delo romske skupnosti in ne na boj proti anticiganizmu. Poleg tega NRSF v ciljnih omenja boj proti anticiganizmu med oblikovalci politike, ne omenja pa usposabljanja za državne uradnike na kateri koli ravni nad občinsko upravo. Oktobra 2022 je Varuhinja človekovih pravic objavila poročilo o pomanjkljivostih pri izobraževanju javnih uslužbencev na področju človekovih pravic v Sloveniji, v katerem opozarja na veliko potrebo po tovrstnem usposabljanju in pomanjkljivosti pri njegovem zagotavljanju:

»Varuh zaznava največ kršitev človekovih pravic, temeljnih svoboščin ali drugih nepravilnosti s strani državne uprave. Varuh je namreč v obdobju 2017–2020 ugotovil skupno 1082 kršitev državne uprave, od tega jih je 1065 storil ti civilni del državne uprave. Varuh opozarja tudi na visoko število svojih delno izvedenih in neuresničenih priporočil ter na njihovo počasno izvajanje. ...

Pregledani so trije sklopi programov usposabljanja, ki jih izvaja Upravna akademija, in sicer obvezno usposabljanje za izvolitev v naziv, obvezno usposabljanje za najvišje uslužbenke – usposabljanje za vodenje v upravi ter izbirno izobraževanje, usposabljanje in izpolnjevanje civilnih služabniki. Iz analize izhaja, da so normativne in dejanske spremembe vsebine programov usposabljanja potrebne v vseh treh sklopih.« (Varuh človekovih pravic 2022)

Poleg tega NRSF včasih napačno pojmuje diskriminacijo. Stanovanjska segregacija se obravnava manj kot oblika diskriminacije in bolj kot vstopna točka za razpravo o socialnih problemih, s katerimi se soočajo romske skupnosti na načine, ki krepijo stereotipe²¹. Zagovornik enakosti je v svojih pripombah na NRSF, ki jih je predložil GON, zahteval, da NRSF obravnava diskriminacijo kot medsektorsko temo v NRSF in da bodo „ukrepi odražali potrebe različnih skupin pripadnikov romske skupnosti v zvezi z dodatnimi tveganja intersekcijske diskriminacije na podlagi starosti, spola, kraja bivanja, premoženja in drugih osebnih okoliščin« (GON 2021). Minority Rights Group Europe (2022) nadalje ugotavlja, da v lokalnih akcijskih načrtih cilj boja proti diskriminaciji pogosto ostaja nejasen brez jasnih ciljev ali proračuna.

Študija Minority Rights Group Europe (2022) podaja naslednja priporočila:

Za Evropsko komisijo:

- *Pozorno spremljati izvajanje Nacionalnega programa ukrepanja za Rome Akcijski načrt 2021–2030 v Sloveniji ter njihove trenutne in prihodnje akcijske načrte za doseganje oprijemljivega in učinkovitega napredka pri vključevanju in enakosti Romov.*
- *Zagotoviti, da bodo strukturni skladi strukturnih skladov EU, vloženi v izboljšanje življenjskih pogojev marginaliziranih Romov, učinkovito obravnavali strukturne oblike diskriminacije, zlasti segregacijo pri stanovanjih, izobraževanju in drugih področjih; in institucionalni rasizem na različnih ravneh, kot je globoko zakoreninjena institucionalna diskriminacija Rominj v zdravstvu*
- *Začeti kampanje za ozaveščanje Romov o diskriminaciji in jih seznaniti s postopkom varuha za enakost.*

Za nacionalne odločevalce

- *Poenostaviti birokratske postopke in zagotoviti dodatno podporo Romom pri iskanju pravnih sredstev v primerih diskriminacije v sodnih postopkih.*
- *Izboljšati storitve za zagotavljanje brezplačne pravne pomoči, pomoči in svetovanja na nacionalni ravni ter podpreti nevladne organizacije, ki delujejo na tem področju.*
- *Uvesti obvezno nediskriminacijsko izobraževanje za uradnike in pravnike, ki se soočajo z romsko skupnostjo.*
- *Zagotoviti redno menjavanje romskih članov romskih članov posvetovalnih teles.*
- *Zagotoviti, da lokalni odločevalci namenijo več proračunskih sredstev za ozaveščanje romske skupnosti in drugih o diskriminaciji.*
- *Povečati izmenjavo znanja, izkušenj in dobrih praks med občinami, kjer Romi predstavljajo visok delež prebivalstva visok odstotek prebivalstva.*

Varuh človekovih pravic Slovenije:

- *Ozaveščati o diskriminaciji in romskih skupnostih razpoložljivih pravnih sredstvih.*
- *Spodbuditi diskriminirane osebe, da svoje primere prijavijo organu za enakost, in zagotoviti pravno podporo za nadaljevanje postopka.*
- *Okrepiti dolgoročno sodelovanje z romsko skupnostjo v regijah z velikim številom romskega prebivalstva; izvajati redne terenske obiske in vzpostaviti kontaktne točke za pomoč diskriminiranim Romom, lahko nudijo pomoč diskriminiranim osebam pri soočanju z birokratskimi postopki, potrebnimi za prijavo diskriminacije.*

Zaradi slabšalnega pomena izraza sta IERS (2022) in RUS predlagala zamenjavo izraza anticiganizem z antiromaizmom²².

²¹ Na primer v poglavju 3.2 Cilji in cilji socialne zaščite in socialnega vključevanja »Številni pripadniki romske skupnosti, zlasti kadar živijo v strnjениh naseljih in še posebej, če živijo v romskih naseljih, so v večini primerov precej slabo vključeni v širše družbeno okolje. . Zato se oblikujejo in delujejo v svojih skupnostih v skladu s svojimi lastnimi sistemi meril in vrednot ter praks in vedenj, ki se lahko razlikujejo od tistih v večinski družbi. V teh sistemih izobraževanje in zaposlitev pogosto nista posebej cenjena«.

²² Po slovensko "anticiganizem" in "anti-romaizem".

2.2. Izobraževanje

Segregacija v šolskem prostoru je bila delno odpravljena pred 10 leti, ko so v Sloveniji opustili načelo oddaljenosti od šole pri odločanju, katero šolo obiskujejo otroci glede na kraj njihovega stalnega prebivališča. Minority Rights Group Europe (2022) pa poudarja, da »nevladne organizacije v Sloveniji že večkrat poročajo, da so romski otroci v učilnicah nezakonito ločeni od drugih otrok. Zaskrbljujoč je tudi podatek, da je 30-40 odstotkov učencev, ki obiskujejo šole in oddelke za otroke s posebnimi potrebami, romskih otrok, čeprav Romi predstavljajo manj kot 1 odstotek celotne populacije.« NRSF ne omenja problema izobraževalne segregacije ali nesorazmernega števila romskih otrok v šolah za otroke s posebnimi potrebami²³. Segregacija romskih otrok v razredih je nezakonita in praksa je ugotovljena na podlagi poročil, ki so jih nevladne organizacije zbrale od romskih staršev, uradnih podatkov pa ni²⁴.

Eden od razlogov, zakaj so romski otroci v šolah za otroke s posebnimi potrebami, je velikokrat pomanjkanje znanja slovenskega jezika, kar lahko ublažimo z bolj sistematičnim vključevanjem romskih otrok v predšolsko vzgojo. NSRS prepoznava problem nepoznavanja slovenskega jezika pri romskih otrocih in pomen vključevanja v predšolsko vzgojo. MESS ocenjuje, da »približno 5 odstotkov vseh 5-letnikov v Sloveniji ni vključenih v predšolsko vzgojo ... [in] da približno 35 % romskih otrok v jugovzhodni Sloveniji ni vključenih v predšolsko vzgojo« (NRSF 2021). NRSF uvaja 240-urni krajši program predšolske vzgoje, vendar je njegovo izvajanje v presoji vrtcev, ki morajo zaprositi za sredstva za program, in do zdaj so pokazali malo pobude. Po oceni slovenskih koalicijskih partnerjev je eden največjih dosežkov prejšnjega NSRS uvedba dnevnihi centrov (večnamenskih centrov) v romskih naseljih, ki so postali prostor, kamor lahko romski otroci hodijo neposredno po šoli in jim je zagotovljeno okolje za opravljanje domačih nalog, vendar so bili ti centri tudi kraji za zagotavljanje predšolske vzgoje. Te centre je MESS vzpostavil v okviru 5-letnega projekta »Skupaj do znanja« (2016-2021), ki ga financira ESS. Trenutni NRSF podaljša financiranje za nadaljnji dve leti²⁵. Poleg tega je eden od razlogov za ne vključitev v vrtec 72. člen Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, ki določa 20 % višji otroški dodatek za otroke, mlajše od štirih let. Občina Krško v pripombah na NSRS, ki jih je posredovala GON, priporoča, da bi bilo »za romske otroke smiselno ukiniti to olajšavo in dodatno finančno spodbuditi tiste romske starše, ki svoje otroke vpišejo v vrtec«. (GON 2021). GON je predlog zavrnila z obrazložitvijo utemeljitve ukrepa, namenjenega staršem, ki zaradi prostorske stiske ali zaradi bolezni otroka ne morejo dobiti mesta v vrtcu.

GON je v intervjuju (1.12.2022) poročala o primeru Občine Dobrovnika, ki je na podlagi občinskega proračuna izvedela za veliko število Romov v šolah s posebnimi potrebami in zadevo dala v preiskavo GON. GON je vprašanje izpostavila MESS, ki je trdilo, da so bili vsi primeri upravičeni.

NRSF si zastavlja cilj povečati število dokončanih osnovnošolskih romskih otrok do leta 2025 na vsaj 20 % in do leta 2030 na vsaj 40 %. Koalicijski partnerji iz Slovenije so izpostavili, da so ti cilji prenizki, zlasti glede na to, da je stopnja dokončane osnovne šole med večinskim slovenskim prebivalstvom nad 98 % (UNESCO 2019). Eden od ukrepov, ki jih NSRS predlaga za povečanje števila dokončanih osnovnih šol, je romski pomočnik. Z nedavno spremembo uredbe o normativih in standardih za izvajanje vzgojno-izobraževalnega programa za otroke s posebnimi potrebami (Uradni list RS, št. 54/21) je

²³ Izobraževalno segregacijo omenja le primer Osnovne šole Leskovac v Krškem, ki je začela s programom vključevanja romskih otrok v redne oddelke šol po vzpostavitvi segregiranih vzgojno-izobraževalnih objektov Pušča v občini Murska Sobota, Vejar v občini Trebnje, Brezje v Mestna občina Novo mesto in Kerinov Grm v občini Krško sta bili označeni s strani nevladnih organizacij (2. poročilo RCM 2018).

²⁴ Drugo poročilo RCM o Sloveniji se nanaša na podatke, ki sta jih zbrala tednik Mladina in Amnesty International.

²⁵ NRSF določa sredstva ESS za večnamenske centre za leto sprejetja načrta (200.000 EUR) in naslednje leto (800.000 EUR).

dodano delovno mesto romskega pomočnika v vrtcih in osnovnih šolah. Vendar njihov status še ni povsem urejen. Na podlagi njihove študije poudarja FLUL

»Romski pomočnik je ključna institucija za vključevanje romskih otrok v izobraževalni proces. Zato je izjemnega pomena, da se romski pomočnik vključi v plačni sistem javnih uslužbencev. Institucijo romskega pomočnika je nedvomno treba ohraniti in sistemsko podpirati.« (FLUL 2021:112)

RUS je poročal, da je po opazovanju projekta od 60 plačanih delovnih mest 27 šlo za romske pomočnike, 33 pa za financiranje (neromskega) administrativnega osebja. Priporočili so, da se bo Romom steklo več denarja. IERS je priporočil, da romski pomočniki ne bi smeli biti edini odgovorni za uspeh romskih učencev, temveč bi morali biti vsi učitelji in uprava usposobljeni za večkulturno izobraževanje. Vlogo romskega pomočnika je treba razširiti na poučevanje in druge pedagoške naloge za boj proti predsodkom tudi med otroki iz večinskega prebivalstva in spremeniti ime v »medkulturni posrednik« (IERS 2022). Romski pomočniki v osnovnih šolah in vrtcih so predlagani kot primarni kraj za poučevanje romske kulture, vendar le za romske otroke. Koalicijski partnerji predlagajo romske pomočnike kot medkulturne mediatorje. NRSF podpira ukrepe, ki jih financira ESS za vključitev romskega jezika pouka v osnovnih šolah in razvoj učnih gradiv. CRCRS je na posvetovanjih o NRSF predlagal odprtje pouka romskega jezika za vse otroke. Ta predlog ni bil sprejet. Iz CRCRS so še sporočili, da niso vključeni v načrtovanje pouka romskega jezika v osnovnih šolah.

NSSF predlaga dva kaznovalna ukrepa proti staršem, ki svojih otrok ne pošiljajo v osnovno in srednjo šolo. NSSF predlaga preoblikovanje otroškega dodatka v plačilo v naravi za obdobje do treh mesecev, če starši otrok ne pošljejo v osnovno šolo. O teh ukrepih se je razpravljalo kot o potencialno škodljivih za socialno varnost otrok (glej poglavje 2.6 socialna zaščita). Poleg tega je NSSF predlagal spremembo 72. člena zakona o dijakih, da bi starše, ki svoje otroke izpišejo iz srednješolskega izobraževanja, finančno kaznovali z znižanjem otroškega dodatka za 33 %. Zagovornica enakosti je opozorila, da je ta ureditev problematična, ker srednješolsko izobraževanje ni obvezno in posega v svobodo izbire drugih oblik kvalifikacij, vključno s priložnostnim učenjem, po končani osnovni šoli.

»Šolanje po zaključku osnovne šole, kar pa ne pomeni, da dokončana osnovna šola oziroma izobraževanje ni obvezno. Zagotovljena je tudi svoboda izobraževanja, vključno z možnostjo izbire med oblikami izobraževanja, ter pravica do pridobivanja neformalnega izobraževanja in drugih znanj, ki so lahko vir preživetja (npr. šport, jeziki, glasba, tehnična znanja). Ni podatkov, ki bi potrjevali, da trenutno prejemanje otroških dodatkov za tiste mladostnike, ki so zaključili ali niso zaključili osnovnošolskega izobraževanja, ne nadaljujejo šolanja na drugi stopnji (srednji šoli). Predlagana novela zakona o dohodnini učencev-1 tudi ne določa, da so stroški staršev za preživljanje in izobraževanje mladostnikov nižji od stroškov staršev za preživljanje in izobraževanje mladostnikov oziroma mlajših otrok.« (Zagovornik enakosti 11.3.2022)

Poleg pomanjkanja podatkov, ki bi podprli domnevno utemeljitev predlagane novele, zagovornik enakosti opozarja tudi, da ta smernica

»bi bilo še posebej težko za tiste, ki so finančno najšibkejši in za tiste, ki morda nimajo zmožnosti (npr. duševne, jezikovne) za nadaljevanje izobraževanja na drugi stopnji in nimajo statusa učenca invalida ali so začasno prizadeti. (npr. poškodba, zdravljenje)«. (Zagovornik enakosti 11.3.2022)

Ker amandma ne temelji na analizi problema, ki temelji na dejanskih podatkih, zagovornik enakosti predlaga, da bi lahko bil diskriminatoren:

»Ključna težava predloga je odsotnost analize stanja in utemeljitve ter nejasnosti ciljev, ki bi omogočali presojo, ali so predlagani ukrepi ustrezni, ustrezni in sorazmerni ter posledično ne diskriminatorno.« (Zagovornik enakosti 11.3.2022)

Koalicijski partnerji so priporočili, da dijaki potrebujejo dodatno podporo in denarno pomoč družinam, da bodo otroke še naprej pošiljali v šolo, zlasti po koncu obveznega osnovnošolskega izobraževanja. Izobraževanje je naložba, ki si je mnoge družine ne morejo privoščiti. Romske otroke pogosto izključujejo iz šol, da bi ustvarili dohodek, zlasti po koncu obveznega izobraževanja pa postanejo upravičeni do nadomestila za brezposelne, kar je dodatna spodbuda za opustitev šolanja. Kazenski ukrepi proti družinam, ki otrok ne pošiljajo v šolo (glej razdelek 2.6), bodo verjetno poslabšali njihov položaj. Te družine bi dejansko potrebovale več podpore, da bi dosegle višje stopnje izobrazbe za svoje otroke. Med posvetovanji o NSRS je CRCRS predlagal, da se del štipendij za srednješolce rezervira za romske učence. Ta predlog ni bil sprejet v NSSF.

Druga težava, ki so jo izpostavili koalicijski partnerji, je, da so neromski otroci pogosto poslani na različne popoldanske izobraževalne dejavnosti, kot je glasbena šola, česar si romski starši ne morejo privoščiti.

2.3. Zaposlovanje

Brezposelnost med Romi je še vedno izjemno visoka. Čeprav ni uradnih podatkov, nevladne organizacije poročajo, da je na jugovzhodu države le 2 % Romov delalo v formalnem gospodarstvu, medtem ko so bili »Romi, ki so delali v neformalnem sektorju, izpostavljeni kršitvam delovnega prava, zlasti glede na nadomestilo plače in postopke odpovedi« (ameriško veleposlaništvo 2021). Poleg tega je EPEKA ocenila, da je »stopnja brezposelnosti med Romi na območju Maribora preseгла 90 odstotkov« (Ameriško veleposlaništvo 2021).

Ocenjevalno poročilo prejšnjega NRSF in več drugih študij je opozorilo na pomanjkanje napredka na področju zaposlovanja (IERS 2022). Ocena EK o NRSF do leta 2020 ugotavlja, da »cilja zmanjšanja vrzeli v zaposlenosti med Romi in večinskim prebivalstvom ter povečanja vključenosti mladih Romov (16-24 let) v izobraževanje ali na trg dela niso dosežena« (IERS 2022). V Evropi je razlika med Romi v zaposlovanju in preostalim prebivalstvom več kot 30-odstotna. Medtem ko podrobnejših podatkov za Slovenijo ni, ISCOMET sporoča, da »lahko na podlagi podatkov zavodov za zaposlovanje, centrov za socialno delo, lokalnih skupnosti in organizacij civilne družbe sklepamo, da je stanje v Republiki Sloveniji na tem področju še slabše. kljub velikim regionalnim razlikam« (IERS 2022).

NRSF večinoma podpira integracijski pristop na področju zaposlovanja, ne da bi obravnaval problem dostopnosti rednih storitev trga dela za Rome, kot je jezikovna ovira. Posebnih ukrepov za povečanje možnosti pridobitve dobičkonosne zaposlitve Romov ni predlagal razen enega, in sicer podaljšanega obdobja vključevanja brezposelnih pripadnikov romske narodne manjšine v aktivne programe zaposlovanja (APZ), predvsem vključevanje v javna dela. Vključevanje Romov v javna dela sofinancira Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ) v višini 95 % (sofinanciranje plače), ostalim skupinam pa sofinancira plačo. v razponu od 30 do 80 %. Medtem ko vlada za večinsko populacijo predvideva največ eno leto, so lahko Romi, tako kot invalidi in osebe, stare 58 let in več, v programih javnih del vključeni dvakrat toliko (dve leti). IERS poudarja, da kljub precejšnjim sredstvi, namenjenim področju zaposlovanja, »doseženi rezultati ... niso v celoti izpolnili ciljev ... redna zaposlitev Romov je večinoma začasna in pogosto omejena na javna dela« (IERS 2022). Redki so tisti, ki prehajajo iz ALM v stalno zaposlitev: »Pregled aktivnosti v desetletnem obdobju kaže, da se število odhodov iz delovnega razmerja ni bistveno spremenilo in znaša 260–270, kljub štirimestnim številkam udeležencev v programih« (IERS 2022). Sodelovanje v javnih delih lahko prispeva tudi k nadaljnji stigmatizaciji Romov, saj veljajo za delovno silo, ki »potrebuje socializacijo« (NRSF 2021) na način, ki presega tisto, kar potrebujejo druge brezposelne populacije, da postanejo spet zaposljive.

NRSF nima ustrezne identifikacije problemov na področju zaposlovanja. Obrazložitev ukrepov je zelo stigmatizirajoča²⁶. NRSF pripisuje krivdo za nezaposlenost

brezposelnost deloma temelji na posebnih vrednotah, razvitih znotraj romske skupnosti (»pasivizacija«), namesto da bi obravnavala strukturno diskriminacijo²⁷. V raziskavi Evropskega barometra diskriminacije (2019) je bilo »biti Rom« navedeno kot glavna osebna okoliščina, ki vodi do diskriminacije na trgu dela. Tako v povprečju meni 61 % vprašanih v 28 državah EU in 57 % vprašanih v Sloveniji²⁸. Raziskava nadalje poudarja, da v Sloveniji 57 % anketirancev meni, da prosilec, ki izpolnjuje enake pogoje kot drug prosilec, ni izbran, ker je Rom (v primerjavi z 38 % anketirancev v povprečju držav EU) (IERS 2022). Na drugo strukturno oviro pri zaposlovanju je opozorilo poročilo NRP (2019) »Skupaj smo uspešnejši: iskanje novih pristopov in priložnosti za veliko vključenost Romov na trg dela«. Višina minimalne plače ni prilagojena višini socialne pomoči, tako da so prejemniki socialnih pomoči odvrčani od iskanja zaposlitve: »Prejemniki socialne pomoči so po sedanjem sistemu oproščeni obveznosti plačila komunalnih prispevkov in stroškov infrastrukture oz. plačujejo kazni za prekrške, ko pa vstopijo na trg dela, se ti zneski takoj odštejejo od njihovega osebnega dohodka« (IERS 2022). Medtem ko bi zvišanje minimalne plače lahko nekatere nizko izobražene osebe popolnoma izločilo iz zaposlitve, lahko politični instrumenti, kot je obdobje odloga, pomagajo ublažiti to težavo. Nazadnje je eden od slovenskih koalicijskih partnerjev opazil, da agencije za brezposelne niso pripravljene sodelovati pri programih zaposlovanja Romov, saj imajo koristi od tega, da imajo veliko Romov prijavljenih. Čeprav se brezposelnost v Sloveniji v zadnjih letih zmanjšuje, imajo te agencije skoraj enako število prijavljenih.

Ukrepi, ki jih predlaga sedanji NRSF, so bodisi glavni ukrepi bodisi, če so usmerjeni, enostransko osredotočeni na Rome (za povečanje njihove zaposljivosti), medtem ko ne obravnavajo strukturnih ovir, kot je anticiganizem med večinskim prebivalstvom, zlasti med delodajalci. Glede na to bi lahko trdili, da se NRSF na področju zaposlovanja razlikuje od strateškega okvira EU v tem, da nakazuje, da so ovire za integracijo v romskem prebivalstvu in ne v strukturnih ovirah za zaposlovanje, ki temeljijo na diskriminaciji in anticiganizmu.

Inštitut za narodnostna in regionalna študija (IERS) opozarja na strukturne težave s storitvami slovenskega trga dela, saj trenutno javni zavod za zaposlovanje (JZZ) deluje kot nekakšna »agencija za zaposlovanje«, ki ponuja storitve predvsem delodajalcem, ne pa »podpora tistim, ki niso dovolj pripravljeni na trg dela« (IERS 2022). Romom je treba ponuditi dodatno pomoč, saj pogosto ne morejo izkoristiti rednih ukrepov zavoda za zaposlovanje. To zadnjo točko je podprl tudi FLUL

»Terensko delo je razkrilo pomanjkanje informacij o možnostih, ki so Romom na voljo v okviru PEA. Kljub temu, da sedanji ukrepi že dokaj celovito rešujejo marsikatero problematiko Romov kot ene izmed ranljivih skupin, je treba dejansko distanco med Romi in programi odpraviti, da jim bo PEA na voljo. Zato predlagamo uvedbo romskega svetovalca za zaposlovanje, ki bi deloval na

²⁶ Ukrepi pri zaposlovanju so v NSRS razloženi na način, ki stigmatizira Rome glede na njihove življenjske razmere in se ne ukvarja s tem, kako te življenjske razmere nastanejo, ali problemom diskriminacije s strani delodajalcev: »specifičen življenjski slog in notranji vrednostni sistem, ki je vzpostavljen. v velikem delu romske skupnosti prispeva k dejstvu, da po končanem šolanju praviloma ne iščejo zaposlitve ali drugih oblik usposabljanja. Okolje, v katerem živijo pripadniki romske skupnosti, ni naklonjeno razvoju osebne rasti in krepitvi kompetenc, kar posledično vodi v splošno pasivizacijo in neaktivnost posameznika. Njihov poseben način življenja (preživetje, povezano z odvisnostjo od denarne socialne pomoči) in vrednostni sistem jim ne omogočata spoznati zaposlitvenih in izobraževalnih možnosti, ki jih ponujajo izobraževalne ustanove in trg dela«.

²⁷ Ne samo na trgu dela, temveč tudi na področju stanovanj in izobraževanja, kar vodi v neugoden položaj Romov na trgu dela. Epeka je denimo poudarila, da od 230 Romov, registriranih brezposelnih v Mariboru, 100 nima končane osnovne šole.

²⁸ Evropska unija (2019) »Posebno Eurobarometer 493. Poročilo o diskriminaciji v Evropski uniji«, <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=71116>.

terenu, v območnih enotah zavoda za zaposlovanje in posredoval informacije oz. Romi o zaposlitvenih možnostih in drugih programih.” (FLUL 2021:115)

Končno IERS (2022) priporoča, da delodajalci, ki se odločijo zaposliti Rome, niso nagrajeni le finančno, ampak tudi z nematerialnimi spodbudami, ki izboljšajo njihov ugled. Pomagalo bi vzpostaviti bazo delodajalcev, ki zaposlujejo Rome. Eno od področij, ki se zdi obetavno za ustvarjanje delovnih mest, je zeleno gospodarstvo, zlasti zeleni turizem.

Kot izjemo od navedenega sta tako GON kot EPEKA pozitivno izpostavili program socialne aktivacije Rominj, ki se bo nadaljeval v obdobju 2021-2027 (NRSF 2021). Ta program je ponudil majhno finančno nadomestilo za udeležence kot spodbudo.

2.4. Zdravstveno varstvo

Po poročilu Amnesty International je umrljivost dojenčkov med Romi štirikrat višja kot med ostalim prebivalstvom, stopnja umrljivosti otrok, starih od 1 do 4 let, pa je štirikrat višja kot pri otrocih enake starosti pri neromih. prebivalstvo. Prezgodnje smrti so del življenj Romov, ki živijo 22 let manj kot ostalo prebivalstvo²⁹. Varuhinja človekovih pravic to priporoča

»Ministrstvo za zdravje z učinkovitimi ukrepi izboljšuje zdravstveni položaj Romov in skrbi za odpravo izrazite neenakosti v zdravju Romov v primerjavi z večinskim prebivalstvom. V zvezi s tem Varuh priporoča tudi redno spremljanje učinkovitosti ukrepov s kazalniki zdravja in zdravstvenega varstva«. (27. letno poročilo Varuhinje 2021:38)

NRSF ne vsebuje ciljno usmerjenih ukrepov ali konkretnih indikatorjev za oceno uspešnosti predlaganih ukrepov za Rome. Nanaša se na poročanje izvajalskih NVO in letno javno evalvacijo vseh programov Ministrstva za zdravje. Člani koalicije iz Slovenije so ugotovili, da so nevladne organizacije v zdravstvu usmerjene predvsem v romske ženske v rodni dobi. Druge skupine, kot so starejši ljudje in njihove potrebe, so manjkale, zlasti ko gre za preventivne ukrepe, ki zmanjšujejo tveganje za hude bolezni. Člani koalicije so poročali, da se veliko Romov sooča s težavami pri dostopu do zdravstvenih storitev, ker so javne zdravstvene ustanove kadrovsko podhranjene in nimajo časa za razlago diagnoze in receptov pacientom, kar otežuje njihovo uresničevanje. To je bilo še posebej izrazito v času Covida, ko je veliko zdravstvenih storitev potekalo preko telefona, kar je povečalo težave s komunikacijo in elektronsko pošto, do katere mnogi Romi, predvsem ženske, nimajo dostopa. FLUL (2021:78) ugotavlja, da imajo medicinske sestre, ki delajo v poporodni negi, rasne stereotipe do Romk, kar lahko Romkinjam povzroča težave pri dostopu do teh zdravstvenih storitev. Pomanjkanje zaupanja med romskim in večinoma neromskim zdravstvenim osebjem lahko povzroči, da Romi opustijo obisk zdravnika, razen če stanje postane zelo resno (FLUL 2021:79).

Člani koalicije iz Slovenije ugotavljajo, da bodo Romi pogosto lažje povprašali Rome med zdravstvenimi delavci, zato je treba več Romov zaposliti v zdravstvu. NRSF ne omenja kadrovske krize v zdravstvenem sistemu. Omenja problem »nezadostne informiranosti« zdravstvenega osebja in nagnjenosti k »napačnim diagnozam« romskih pacientov. Vendar v NRSF ni predlaganih ukrepov za ublažitev tega problema.

Nazadnje je Romano Veseli v svojih komentarjih na aktualni NSRS, ki so ga posredovali vladi, opozoril na problem naraščajoče uporabe drog v romskih naseljih, ki ga socialni delavci ne rešujejo:

»Nevladne organizacije, ki delujejo v romskih naseljih, v zadnjih letih opažajo vse večji trend preprodaje mamil in naraščanje števila mlajših Romov (starih 11 let in več) s težavami PAS. Podobne ugotovitve v osnutku NDPD predstavljata tudi MNZ oziroma Policija. Aktiven pristop s konkretnimi ukrepi za

²⁹ Amnesty International, "Slovenija: Sodba ESČP je udarec za romske skupnosti", 10. marec 2020, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/03/slovenia-echr-judgment-is-a-blow-to-roma-communities/> [dostopano 10. januarja 2023].

reševanje problematike mladih Romov s PAS in ozaveščanje romske skupnosti je prednostni cilj, ki bo neposredno vplival na druge specifične cilje programskih področij na področju izobraževanja, socialnega varstva, sociale, vključevanje, varstvo otrok in mladine, zdravstveno varstvo, izboljšanje sobivanja v romskih naseljih in njihovi okolici ter na področju vključevanja v družbeno in kulturno življenje romske skupnosti.» (GON 2021)

Vlada je komentar zavrnila na podlagi že obstoječih, glavnih sistemskih ukrepov.

2.5. Stanovanja, osnovne storitve in okoljska pravičnost

Le del prebivalstva v nelegalnih romskih naseljih³⁰ ima dostop do čiste pitne vode (FLUL 2021). Največje težave pri tem so na Dolenjskem. V začetku oktobra 2022 je Slovenijo obiskal posebni poročevalec ZN za okolje in izrazil zaskrbljenost zaradi pomanjkanja dostopa do pitne vode v romskem naselju Dobruška³¹. Varuhinja človekovih pravic je v svojem 27. letnem poročilu poudarila, da »neustrezne pravne in komunalne storitve v romskih naseljih predstavljajo nevarnost za uresničevanje človekovih in posebnih pravic romske skupnosti in njenih pripadnikov« (27. poročilo Varuhinje 2021:14). NSRS predlaga sprejem občinskih prostorskih načrtov za ureditev romskih naselij. Vendar težave v zvezi s stanovanji, osnovnimi storitvami in okoljsko pravičnostjo ostajajo, ker odgovornost ni razrešena med nacionalno in lokalno vlado. To stališče so izrazili tako koalicijski partnerji kot tudi komentariji k NSSF (GON 2021).

Največji problem predstavlja stalna bivalna segregacija v Sloveniji in podhranjena romska naselja, ki je še posebej izrazita v nelegalnih naseljih.

"Regulacija (legalizacija) nekaterih romskih naselij ... ni odpravila problema segregacije Romov, kar se odraža tudi v pojavu ekstremnih življenjskih strategij, kot sta kriminal in nasilje med prebivalci romskih naselij ter nasilje med Romi in gadje. Tudi če so nekatera naselja legalizirana, ... nekateri prebivalci naselij še vedno živijo v improviziranih bivališčih, ki ne zagotavljajo varnega in zdravega življenjskega okolja ... Pomemben vidik tovrstnega obravnavanja življenjskih razmer je reševanje problema getoizacije: dejstvo, da Romi niso ne v legaliziranih ne v nelegaliziranih naseljih, ampak zato, ker nimajo kam drugam. Legalizacija sama po sebi ne prispeva k reševanju strukturnih neenakosti." (Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani 2021:60)

V študiji FLUL (2021) so romski sogovorniki (stanovalci in svetniki) poročali o težavah, s katerimi se srečujejo pri izseljevanju iz segregiranih romskih naselij, kot so zavrnitev podpisa najemne pogodbe ali celo neromski prebivalci, ki zbirajo podpise proti selitvi romskih naselij. Rom najemnik svoji soseski. Običajna praksa pridobivanja stanovanj izven segregiranih naselij je, da Romi ponujajo oskrbo starejšim iz večinskega prebivalstva, ki nimajo dedičev in podedujejo svoje hiše oskrbovalcu. Študija FLUL (2021) poroča o enem primeru spolne zlorabe mladoletne romske osebe s strani starejšega moškega v takšnem varstvenem sistemu. Romi v Sloveniji imajo dostop do javnih stanovanj, vendar jih način zagotavljanja pogosto dodatno marginalizira, kar je na primer v občini Kočevje (FLUL 2021). Javna najemna stanovanja, zagotovljena Romom v Sloveniji, so ločena. V teh naseljih primanjkuje socialnih storitev za vzdrževanje infrastrukture in dobrin. V Mariboru je na primer pomoč stanovalcem socialnih stanovanj prepustila Društvu za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice (8. vladno poročilo). Člani koalicije iz Slovenije so opazili, da ko se v teh naseljih pokvarijo dobrine, te žrtve s strani javnih organov zaračunajo višje kot v drugih, neromskih delih mesta.

³⁰ Izraz »nelegalno« uporablja FLUL (2021) za označevanje procesa, s katerim so bila romska naselja neformalno zgrajena na javnih zemljiščih in so nato zaradi sprememb planskih dokumentov in zakonov postala nezakonita.

³¹ STA, "Poročevalca ZN šokirale razmere v romskem naselju Dobruška vas", N1 SLO, 6. oktober 2022, <https://n1info.si/novice/slovenija/porocevalec-zn-boyd-poziva-k-odlocnejsemu-resevanju-dolgoletnih-tezav/> [dostop 10. 1. 2023].

NRSF ne priznava diskriminacije Romov pri stanovanjih in potrebe po dodatnih ukrepih za zagotavljanje (desegregiranih) javnih stanovanj za Rome: »RTF ... je menil, da sedanji ukrepi stanovanjske politike ... zagotavljajo pripadnikom romske skupnosti približno primerljive pogoje za pridobitev neprofitno najemno stanovanje ali stanovanjsko enoto« (NRSF 2021). V skladu s tem je ukrep, ki ga NSSF predlaga v zvezi z javnimi najemnimi stanovanji, »obveščanje občin, v katerih živijo Romi, o [obstojećih] možnostih sofinanciranja javnih najemnih stanovanj«. NRSF omenja desegregacijo kot cilj, vendar z njo niso povezani ukrepi. Na sestanku z novo vlado o reviziji NSRS (11. 11. 2022) je CRCRS predlagal, da občine, ki bodo Romom namenile javna stanovanja, prejmejo dodatna sredstva državne vlade za gradnjo ali obnovo.

Stanovanje in osnovne storitve so predpogoj za uspeh vseh drugih ukrepov vključevanja. V času pandemije je Varuh človekovih pravic v svojem 27. letnem poročilu (2021:40) poudaril, da MESS proučuje »razmere, v katerih živijo učenci iz romske skupnosti, in zagotavlja, da zaradi (trenutnih) ukrepov za zaježitev romske skupnosti niso dodatno prikrajšani. pandemija“. Desegregacija je eno najpomembnejših področij za izboljšanje življenjskih razmer in jo je treba vključiti v program ukrepov. Sogovorniki v študiji FLUL menijo, da bi morali obstajati ukrepi, da bi država Romom odkupila stanovanja izven segregiranih območij (FLUL 2021). Člani koalicije so menili, da je treba povečati socialne storitve in mentorstvo za Rome, ki prehajajo v najemniška stanovanja.

2.6. Socialna zaščita

Kljub številnim kritikam s strani organizacij civilne družbe, varuha človekovih pravic in zagovornika enakosti, NSSF nadalje podpira parlamentarne pobude preteklih let za uvedbo transformacije denarne socialne pomoči (DSP) v plačilo v naravi kot ukrep za odplačilo dolga do javnih služb ali izobraževalnih ustanov ali neupoštevanje obveznega obiskovanja osnovne šole otrok. Novela je bila medtem sprejeta. Zagovornik enakosti je ugotovil, da je ukrep »neupravičeno zatiralski« in da posega v obstoječe predpise o preoblikovanju CSA v plačilo v naravi kot ukrep, ki ga uporabljajo socialni delavci za vsak primer posebej, na primer v primerih zlorabe drog ali alkohola. Zagovornik enakosti je poudaril, da

»ni bilo jasno, kako bo spremenjeni način izplačila otroškega dodatka v naravi jasno in razumno povezan s predmetom ureditve (zagotavljanje sredstev za preživljanje, vzgojo in izobraževanje otroka), razen da želi vplivati na ravnanje staršev, ki se znajdejo v postopku zaradi suma storitve domnevne kršitve osnovnošolske obveznosti. Učinek ukrepa se zdi predvsem restriktiven (potencialno tudi znižanje socialne varnosti otrok)«. (Zagovornik enakosti 15.6.2021)

Ob tem je izpostavil, da sodba daje prednost interesu javnih komunalnih podjetij in javnih zavodov za pokrivanje stroškov poslovanja

»možni interesi polnega uživanja pravice do socialne ali socialne varnosti, vključno z otroki. Pri tem predlagana rešitev odgovornim institucijam nalaga tudi precejšnje administrativne obremenitve (odobritve, kako in na kakšen način se izplačujejo nadomestila). Te obremenitve niso zanemarljive, saj je treba odločitev o izplačilu prejemkov v naravi prilagajati potrebam posameznika sprti v obdobju treh mesecev.« (Zagovornik enakosti 15.6.2021)

Poleg tega je trdil, da bi lahko predlagani ukrepi diskriminirali na podlagi etničnega izvora:

»Predlagani ukrepi dajejo razlog za sum neposredne in posredne diskriminacije različnih skupin ljudi. Cilj predlaganih rešitev je reševanje problematike neobiskovanja osnovne šole in neplačevanja stroškov nekaterih javnih služb, pri čemer se ta potreba zaznava v povezavi s praksami določene skupine ljudi določene etnične pripadnosti. , torej Romi. ... Predmet politike tako posega na področje prava EU, ki strogo prepoveduje kakršno koli diskriminacijo na podlagi etničnega porekla ljudi.« (Zagovornik enakosti 15.6.2021)

Zagovornik enakosti se sklicuje na sodbo sodišča o namestitvi posebej zaklenjenih in nedostopnih števecv električne energije v romskih naseljih v Bolgariji z utemeljitvijo

„preprečevanja kraje električne energije“³², ki je bila razglašena za diskriminatorno. Na podlagi te sodbe je zagovornik enakosti trdil, da za ugotovitev »morebitnega posega v pravico do enake obravnave v EU ... zadostuje, da je omejevalni ukrep usmerjen na določeno skupino ljudi, ki je povezana z njihovo etnično poreklo« (Zagovornik enakosti 15.6.2021). NRSF (2021) navaja, da je po ocenah največji del romske skupnosti v Sloveniji odvisen od DSP in otroških dodatkov³³. Avtorja se torej zavedata, da bodo Romi zaradi predlaganih ukrepov močno prizadeti in jih je v tem smislu mogoče šteti za diskriminatorne.

GON je v intervjuju (1.12.2022) pojasnila, da plačila v naravi ni treba v vseh primerih obravnavati kot kazenski ukrep. Ker so nekatere družine zadolžene do drugih romskih družin, je lahko ne prejemanje gotovine, ampak plačilo v naravi način za zagotavljanje osnovnih potreb družine in otrok, ko bi se sicer denar takoj stekel za poplačilo dolga. Ker podatkov manjka, tega ni mogoče potrditi, a ker v uradnih dokumentih ni omenjeno kot ozadje politike, se lahko glavni motiv te politike obravnava kot kaznovalni z morda zgoraj omenjenim pozitivnim stranskim učinkom v nekaterih primerih.

NSSF ne vključuje dodatnih ukrepov za večjo dostopnost socialnega varstva Romom: »Pripadniki romske skupnosti ne bodo deležni posebne obravnave v smislu pozitivne diskriminacije pri uveljavljanju pravice do socialnovarstvenih storitev« (NRSF 2021:39). Organizacija romske mladine Hrvaška je opozorila, da je problematično pomanjkanje usmerjenih socialnovarstvenih ukrepov za Rome v Sloveniji. Za večjo dostopnost socialne zaščite Romom so potrebni mediatorji. Romi pogosto nimajo dostopa do svojih pravic, ker nimajo izobrazbe, da bi se ukvarjali predvsem s papirnatim delom. Na primer, za nekatere dokumente je treba kupiti znamke, ki pa se vrnejo, ko je dokumentacija predložena. Vendar, ne da bi to vedeli, so lahko stroški za papirologijo ovira. Mentorji bi pomagali spremljati tudi, ali prihaja do diskriminacije Romov v socialnovarstvenih zavodih.

2.7. Socialne storitve

Centri za socialno delo (CSD) v Sloveniji se soočajo z akutno kadrovsko krizo. V občini Kočevje je na primer na 300 upravičencev do DSP samo ena socialna oskrbovalka (FLUL 2021:77). NRSF ne obravnava tega problema. Omenja, da so od leta 2004 »štiri delovna mesta za krajši delovni čas v petih enotah CSD in dva strokovna delavca v eni enoti CSD [uvedeni] za pomoč in delo z Romi« (NRSF 2021:39). To je zelo malo glede na to, da je po vsej Sloveniji 62 krajevnih enot CSD.

Socialne storitve v romskih skupnostih so še posebej potrebne, vendar se socialni delavci teh skupnosti pogosto izogibajo. Koalicijski partnerji iz Slovenije so opazili, da CSD napoti osebe le, ko gre za resnejšo intervencijo, kot je odvzem otroka iz družine zaradi suma zanemarjanja ali zlorabe, manjkajo pa mehkejši ukrepi, ki so preventivni in podporni, ali pa je odgovornost v celoti naložena nevladnim organizacijam. To težavo bi lahko rešili tako, da bi študente socialnega dela med pripravništvom pri Centrih za socialno delo vključili ne v pisarni, temveč jih pošiljali na terenske obiske. Premalo je tudi sodelovanja med državnimi institucijami, kot so socialne službe, šole in zavodi za zaposlovanje. Poročilo o človekovih pravicah veleposlaništva ZDA (2021) ugotavlja, da je premalo specializiranega usposabljanja policije za preprečevanje posilstva in pomoč žrtvam nasilja v družini iz zgodovinsko marginaliziranih skupin, kot so Romi:

»Nevladne organizacije so poročale, da strokovnjaki, ki so po zakonu dolžni nuditi storitve žrtvam nasilja, niso imeli dovolj praktičnega usposabljanja in izobraževalnih programov. Nevladne organizacije so poudarile pomanjkanje sistematičnih in stalnih programov za preprečevanje nasilja v družini in

³² C-83/14 CEZ Razpredelenie Bulgarija AD proti Komisiji za varstvo pred diskriminacijo

³³ »Evidence o etnični oziroma narodni pripadnosti in (samo)opredeljevanju se ne vodi, vendar pa je po ocenah organizacij, ki kontinuirano delajo s pripadniki romske skupnosti na terenu, mogoče oceniti, da je preživetje in gmotni položaj večine pripadnikov romske skupnosti precej slabši. Pripadnikov romske skupnosti, ki živijo v Republiki Sloveniji, je v veliki meri odvisna od socialnih transferjev, predvsem od DSP in otroških dodatkov.« (NRSF 2021:40)

posilstev ter poročale o pomanjkanju specializiranih programov pomoči za Rome in starejše ženske ali druge zgodovinsko marginalizirane skupine.« (Ameriško veleposlaništvo 2021)

Uvedba 7 romskih večnamenskih centrov s preteklim NSRS (2016-2021) je ukrep, ki so ga koalicijski partnerji ocenili kot velik pozitiven poseg s problemom, da financiranje teh centrov ni zagotovljeno dlje kot v naslednjih dveh letih. Koalicijski partnerji so pozitivno ocenili tudi program socialne aktivacije, ki ga financira MDDSZ in je namenjen neposredno Romkinjam, ki je v letu 2019 potekal na petih lokacijah in se bo ob podpori ESS nadaljeval do leta 2027.

Manjkajo ukrepi za reševanje zadolženosti in zgoraj omenjena nova uredba o odbitku dolga od CSA bo verjetno še poslabšala obubožanje.

2.8. Zaščita otrok

Pomanjkanje ciljne porabe socialnih pomoči je še posebej občutno na področju varstva otrok. Zaščita otrok v NSSF ni omenjena kot tema. Občina Krško je v pripombah na NSRS opozorila na pomanjkljivo sistematizacijo in nadzor nad ukrepi, kot so odkrivanje zlorab otrokovih pravic in postopki odvzema (GON 2021). Socialne delavke, intervjuvane za študijo Pravne fakultete, so opozorile tudi na težave v sistemski ureditvi in nezadostni skrbi za otroke: »država nima dobrega sistema, ne za posvojitve, ne za rejništvo, ne za varne hiše« (FLUL 2021:78).

2.9. Spodbujaje (ozaveščanje) romske umetnosti, kulture in zgodovine

Romske organizacije imajo v Sloveniji različne kulturne programe, kot so Evropska prestolnica Romov, Slovenska romska pot, Romska TV in Romski radio. V primeru slednjega je prišlo do spora glede financiranja, ki ga je leta 2020 preiskoval Zagovornik enakosti. Pobudnik je trdil, da financiranje radijskih oddaj Radia Romić s strani GON »krši načela javnega naročanja oz. s tem onemogoča enake konkurenčne možnosti drugim«, saj ima le Radio Romić sklenjeno pogodbo o sofinanciranju z GON, po kateri je v letu 2019 prejel 50.000 EUR in je edini romski radio z lastno frekvenco, pobudnik pa je moral za sredstva zaprositi preko razpis ministrstva za kulturo za romsko skupnost (prejeli so le 1.500 EUR, Radio pa dodatnih 6.700 EUR). Privilegiran položaj Radia Romić je bil institucionaliziran s sprejetjem ZRomS-1 leta 2007, ko je bila njegova ustanovitvena organizacija RUS edino romsko društvo za vse Rome v Sloveniji. Ker pa se je to stanje spremenilo, bi bilo treba diverzificirati tudi financiranje radijskih postaj. Pobudnik je izpostavil tudi, da RUS zastopa avtohtone Rome in s tem privilegiranje Radia Romić s pogodbo »postavlja neavtohtone Rome in njihove radijske postaje v neenakopraven ali prikrajšan položaj«. Zagovornik enakosti je ugotovil, da je financiranje Radia Romić dosežek pri uresničevanju pravic manjšin in da bi odvzem te posebne pravice pomenil preobrat v napredku uresničevanja pravic manjšin in s tem kršitev Mednarodne konvencije o gospodarskih, Socialne in kulturne pravice (Zagovornik enakosti 15.9.2019). Trenutni NRSF ne vsebuje podatkov o višini sredstev, ki bodo na javnih razpisih porabljeni za druge radijske postaje pod vodstvom Romov, ali o ukrepih za podporo drugim romskim radiem pri pridobivanju lastne frekvence.

Vloga Romov v slovenski zgodovini ni del šolskega kurikulumu, ki omenja le drugo svetovno vojno in genocid. NRSF omenja pobudo za posodobitev nacionalnega kurikulumu za vrtce za bolj raznoliko ciljno skupino, vendar temu niso priloženi nobeni ukrepi. Ti dve točki bi lahko obravnavali tudi s spremembo položaja romskih pomočnikov v medkulturne mediatorje, kot je navedeno zgoraj.

3. PRIČAKOVANA UČINKOVITOST

3.1. Skladnost s povezanimi domačimi in evropskimi politikami (politikami na EU ravni)

NRSF temelji na novem strateškem okviru EU »Unija enakosti: strateški okvir EU za enakost, vključevanje in udeležbo Romov« ter sledi njegovim horizontalnim in sektorskim ciljem. Uradnik za enakost je poudaril, da je treba izboljšati uskladitev NRSF s strateškim okvirom EU v smislu obravnave diskriminacije kot medsektorske teme (GON 2021).

NRSF prispeva tudi k osrednjemu cilju Strategije razvoja Slovenije 2030 »zagotavljanje kakovosti življenja za vse« (NRSF 2021)³⁴. Natančneje, sledi razvojnim ciljem:

- Vodite zdravo in aktivno življenje,
- Znanje in veščine za dobro življenje in delo,
- Dostojno življenje za vse
- Kultura in jezik kot temeljna dejavnika narodne identitete
- Vključujoč trg dela in kakovostna delovna mesta
- Zaupanja vreden pravni sistem

Skladen je z Zakonom o romski skupnosti (ZRomS-1).

Republika Slovenija je ratificirala dva pomembna dokumenta Sveta Evrope, ki se nanašata na varstvo manjšin in manjšinskih jezikov, in sicer Okvirno konvencijo za varstvo narodnih manjšin in Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih. Ob ratifikaciji FCNM se je država zavezala in pisno izjavila, da se pravila te konvencije uporabljajo tudi za pripadnike romske skupnosti, ki živijo v Republiki Sloveniji, ob ratifikaciji ELRMJ pa je država obvestila Svet Evrope, da določbe Člen 7(1) do (4) Listine bi se mutatis mutandis uporabljal za romski jezik.

Varuhinja človekovih pravic priporoča čimprejšnjo ratifikacijo Izbirnega protokola k Mednarodnemu paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (27. letno poročilo Varuha 2021:15).

3.2. Odgovornost za spremljanje in usklajevanje NRSF

Spremljanje izvajanja NRSF izvaja GON, ki deluje kot NRCP in se opira na koordinatorje v ministrstvih in vladnih službah, lokalnih vladah in iz CRCRS. V skladu z ZRomS-1 vlada letno poroča Državnemu zboru o uresničevanju zakonske obveznosti do romske skupnosti, vključno z izvajanjem ukrepov NSRS. Spremljanje izvajanja se izvaja tudi preko NPR, predvsem na posameznih področjih, kar je rezultiralo v pripravi vsebinskega okvira in konkretnih predlogov s terena za začetek priprave novega NRSF 2021-2030. Prva ocena NRSF bo pripravljena v prvi polovici leta 2023, druga ocena pa bo pripravljena na sredini izvajanja NRSF najkasneje do konca leta 2026. Končna ocena bo opravljena ob koncu programa najpozneje do konca leta 2030. Poleg tega NRSF navaja, da bo vlada v celotnem programskem obdobju redno upoštevala poročila varuha človekovih pravic in se konstruktivno odzvala na njihova priporočila.

Mirovni inštitut (PI), ki je bil izbran na javnem razpisu, je po prvem letu izvajanja prejšnjega NRPN izvedel evalvacijo izvajanja NRPN in pripravil »Letno oceno izvajanja nacionalnega programa ukrepanja Vlade RS za Rome za obdobje 2017-2021« (Mirovni inštitut 2018). Evalvacija in njeni zaključki so bili decembra 2018 predstavljeni in obravnavani na seji takratnega delovnega telesa Vlade, Komisije Vlade Republike Slovenije za varstvo romske skupnosti.

³⁴ Vlada Republike Slovenije, "Strategija razvoja Slovenije 2030", 7. december 2017, https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/SVRK/Strategija-razvoja-Slovenije-2030/Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf [dostopano 10. januar 2023].

Proces vrednotenja je močno omejen zaradi pomanjkanja kvantitativnih podatkov o Romih, ki živijo v Sloveniji, ter o ukrepih, ki jih izvajajo ministrstva in nevladne organizacije. GON nima proračuna za zbiranje podatkov niti vzvoda, da bi za to zahtevala ministrstva. Primanjkuje koordinacije in medinstitucionalnega sodelovanja med državo, vključno z lokalnimi oblastmi in civilno družbo. Medtem ko NRSF ugotavlja, da je treba sodelovanje še izboljšati (NRSF 2021), se RCS pogosto krivi, ker ni dovolj aktiven. IERS (2022) opozarja na problem prelaganja odgovornosti med različnimi državnimi organi, vključno z lokalnimi samoupravami, kar vodi do neučinkovitosti pri izvajanju načrta. V evalvaciji NPR v začetku leta 2020 so udeleženci izpostavili, da bi morali biti za izboljšanje spremljanja »rezultati dela posameznih ministrstev merljivi skozi čas, po potrebi pa bi bilo treba zasnovati in razviti nove modalitete oziroma modele spremljanja. naslednje obdobje NSRF« (NRSF 2021).

3.3. Kakovost načrta

Načrt vsebuje vse elemente evropskega strateškega okvira. Vendar pa je vprašanje, kako učinkovito bo glede na resne pomanjkljivosti v zvezi s podatki, pomanjkanje vključenosti RCS in nejasno artikulacijo kazalnikov (glejte razdelke spodaj). Načrt vsebuje vrsto stigmatizirajočih zmot pri identifikaciji problema (navedbe o inertnosti romske populacije pri zaposlovanju, nagnjenost k raje ukvarjanju s kriminalnimi dejavnostmi kot delom, kar vodi v zmanjševanje občutka varnosti večinskega prebivalstva, in inertnost RCS) , predvsem v uvodu³⁵. Koalicijski partnerji so sumili, da so te formulacije pečat, ki ga je Romska delovna skupina pustila na NRSF.

Študija FLUL je opozorila, da bi bilo treba iz ukrepov, ki so usmerjeni v romsko skupnost, odstraniti moralizirajoči jezik, saj dodatno prispeva k polarizaciji med Romi in večinskim prebivalstvom:

»Za etnične obmejne odnose sta značilni dve soočeni skupnosti, ki si delita isto zgodovino, vendar jo vidita diametralno nasprotno. Da je družbena meja etnična (v nasprotju z npr. razredom, starostjo ipd.), so nujni naslednji elementi: skupna zgodovina, eden ali konflikt glede teritorija in vzajemno dehumanizirajoča ideja. Običajno ljudje na obeh straneh meje sklepajo, da je problem nerešljiv; da ima skupnost na drugi strani radikalno drugačne vrednote in cilje; in da so pripadniki druge skupine videti skozi to ali ono optiko, različne ideologije dehumanizacije, slednje v funkciji nenehnega »nadzora«, ki ga večja skupina izvaja nad manjšo.

Reševanje etničnih obmejnih odnosov predpostavlja naslednja izhodišča delovanja: Zavrnitev ugotavljanja, kdo ima "prav" in kdo "ne", kdo je "kriv" in kdo "ni kriv": v praksi to pomeni tudi odrekanje metode reševanja »romske problematike«, ki »trdi prijem« in »učijo odgovornosti«, na primer s prisilnimi poravnkami iz naslova dolgov socialnih transferjev ali s pogojevanjem obveznosti države in občine s pridobljeno »odgovornostjo«. Z drugimi besedami, od analize stanja, načrtovanja strategij in dejanskega stanja. Iz analize strategij, strategij in dejanj je treba odstraniti vsako moraliziranje.« (FLUL 2021:86f.)

³⁵ Na primer, citiram iz uvoda NRSF 2021-2030: Romi so »ujeti v krog revščine, pasivnosti in odvisnosti od socialne pomoči in drugih oblik javnih pravic, ... slednje je za večino postalo sprejet način življenja , zato ne dosega več svojega namena, tj. kot prehodna oblika pomoči ljudem, ki so se nekrivno znašli v stiski v prizadevanju za ponovno pridobitev materialne neodvisnosti, ali »vrednotni sistemi v skupnosti ... na vrh postavljajo zadovoljevanje posameznikovih predvsem naraščajočih materialnih potreb (vozila, lastnina, zlato, zabava, orožje, alkohol in prepovedane droge), ustvarjajo težko premostljiv prepad med želenim in razpoložljivim vodi v pogoste prekrške in kazniva dejanja, katerih namen je ljudem omogočiti hiter zaslužek in zadovoljiti svoje potrebe ... zločini in prekrški ostanejo nekažnovani [kar ustvarja] nevarno situacijo ... kjer storilci in zlorabe sramotilci dobijo občutek moči, da jim nihče nič ne more, žrtve kaznivih dejanj in prekrškov pa občutek neenakosti pred zakonom, to je, da Romi niso obravnavani enako, ampak bolje kot ostali prebivalci, v kazenski politiki. To stanje v okoljih, kjer so taki primeri pogostejši, krepi nezaupanje med skupnostmi in predsodke, ki so osnova za skupine, ki menijo, da niso zaščitene z zakonom, da se zatečejo k samopomoči, kar vodi v vigilanizem in neposredne konfrontacije med Romi in večinskim lokalnim prebivalstvom«.

Za doseg tega cilja FLUL predlaga okrepitev sodelovanja Romov pri oblikovanju javnih politik z vzpostavitvijo posebnega urada varuha človekovih pravic Romov v Sloveniji:

"Odbor ZN za človekove pravice je Sloveniji priporočil, naj "sprejme učinkovite ukrepe za krepitev sodelovanja Romov v javnem življenju in procesih odločanja". V zvezi z enim od zadnjih priporočil te študije, da se ustanovi poseben urad varuha pravic Romov, je tukaj mogoče povedati, da bi bila glavna naloga takega urada, da bi bil takšen zagovornik posredovanje in aktivno ustanavljanje odnosov, v katerih bi bilo strukturno prepoznavanje težav na obeh straneh etnične meje prvi korak: takšen Zagovornik bi torej imel primarno nalogo terenskega dela in izvajanja strategije za preseganje etnične meje.« (FLUL 2021:87)

3.4. Financiranje

Tako kot v preteklem obdobju bo izvajanje ukrepov NRSF financirano tako iz evropskih strukturnih in investicijskih skladov kot iz državnega proračuna. Lokalne samouprave morajo zagotoviti sredstva za ukrepe, ki so v njihovi izvorni pristojnosti (kot so prostorsko in komunalno urejanje romskih naselij, socialno varstvo in deloma tudi izobraževanje).

Podatkov o obsegu sredstev, namenjenih za ukrepe prejšnjega NRSF, ni dovolj, zato je težko oceniti, ali je znesek sredstev, dodeljen v tem NRSF, zadosten. Občina Krško je na primer v svojih pripombah na NRSF, ki jih je posredovala GON, zapisala:

»Za vse ukrepe v NSRO bi bilo treba imeti finančni razrez preteklih ukrepov, da bo vsakomur, ki bere dokument, jasno, koliko denarja je za posamezni ukrep namenjeno in predvsem, koliko bo dodeljena v prihodnosti. Tako bi se odločevalci lažje odločili, ali je posamezen ukrep smiseln.« (GON 2021).

Amnesty International je opozorila na pomanjkanje sredstev za program »Skupaj do znanja« (GON 2021): »Projekt Skupaj do znanja torej očitno ne gre naprej, predvidena sredstva v DPNRP znašajo 37,540,37 EUR, kar je smešno malo, glede na potrebe«. Druge študije na področjih, kot je zaposlovanje, so pokazale, da sredstva, namenjena aktivnim politikam trga dela, vendar niso imela pričakovanega učinka (IERS 2022).

V raziskavi, ki jo je izvedla Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani (2021), so romski sogovorniki izrazili pomisleke, da prevlada RUS v CRCRS vpliva tudi na dejansko razdelitev sredstev, tako da daje prednost Prekmurju pred drugimi regijami v Sloveniji.

3.5. Spremljanje in vrednotenje

Ker veljavna zakonodaja o varstvu osebnih podatkov ne dovoljuje uradnega zbiranja podatkov na podlagi narodne ali etnične pripadnosti, Slovenija ne zbira podatkov o pripadnikih romske skupnosti. Glede stališča slovenske vlade do razčlenjenih podatkov o enakosti, objavljenih 26. novembra 2020³⁶, je ECRI izpostavila:

»Oblasti še vedno močno oklevajo glede zbiranja razčlenjeni podatki o enakosti ... je iz informacij, sporočenih ECRI, razvidno, da trenutno ni predvidena nobena zakonodaja, ki bi zagotovila, da se razčlenjeni podatki o enakosti zbirajo v vseh primerih, ob ustreznem spoštovanju standardov o varstvu podatkov, vključno z načeli zaupnosti, informirane privolitve in prostovoljne samoprijave -identifikacija. ECRI zato meni, da učinkoviti ukrepi še niso bili sprejeti.« (ECRI 2021)

Za odpravo pomanjkanja podatkov NSRS omenja raziskave, ki so bile izvedene v zadnjih desetih letih, da bi pridobili celovitejšje podatke o pripadnikih romske skupnosti, ki živijo v Sloveniji. Doslej je bilo opravljenih nekaj projektov in raziskav na določenih področjih, ki lahko služijo kot vir podatkov, ob nadaljnjem spremljanju pa tudi kot vir za spremljanje

³⁶ Vlada Republike Slovenije, "41. Redna seja Vlade Republike Slovenije", 26. november 2020, <https://www.gov.si/assets/vlada/Seja-vlade-SZJ/2020/11-2020/SJsevl41.doc> [dostop 10. januarja 2023].

napredka. Nacionalni inštitut za javno zdravje (v nadaljevanju NIJZ) je izvedel dve raziskavi o zdravju romske populacije. Prva je bila raziskava Romov v Prekmurju³⁷, druga pa je bila izvedena z uporabo podatkovnih virov NIJZ in Geodetskega inštituta Slovenije³⁸. Prva anketa je bila opravljena s soglasjem udeleženi oseb, druga pa je temeljila na projektu, v katerem osebe niso bile identificirane. V projektu Skupaj do znanja je MESS pozval šole, naj posredujejo ocene o številu romskih otrok za leti 2016-2021³⁹. Pristojni lahko za vsak primer posebej pridobijo ustrezne informacije tudi preko javnih razpisov za sofinanciranje programov in projektov na posameznem vsebinskem področju, ki so lahko tudi vir za spremljanje napredka pri izvajanju. Glede na navedeno je spremljanje napredka s strokovnimi raziskavami možno v okviru vsebinskih področij in pristojnosti ministrstev. V letu 2019 se je GON kot udeleženec pridružila javnemu razpisu za izbor raziskovalnih projektov Ciljnega raziskovalnega programa 2019 s temo »Ovire za dostojno življenje prebivalcev romskih naselij na območjih, opredeljenih v Okviru EU za nacionalne Strategije vključevanja Romov do 2020« (Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani 2021). Cilji te teme so bili:

- *»Pridobiti kakovosten vpogled v probleme in ovire, ki prebivalcem romskih naselij preprečujejo ali ovirajo doseganje pogojev za dostojno življenje in vodijo v njihovo socialno izključenost;*
- *raziskati dejavnike in vzroke, ki vplivajo na vključevanje ali izključevanje prebivalcev romskih naselij na območjih, opredeljenih v Okviru EU za nacionalne strategije vključevanja Romov do leta 2020;*
- *daje predloge za odpravo ali omilitev težav in ovir, s katerimi se srečujejo prebivalci romskih naselij;*
- *poda priporočila za pripravo strateškega okvira in ukrepov Programa ukrepov na podlagi 6. člena Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 33/07) po letu 2021. .» (Urad Vlade RS za narodnosti 2021)*

Rezultati te študije niso bili dovolj upoštevani v sedanjem NRSF. Najbolj očiten primer tega so ugotovitve FLUL na področju stanovanjske segregacije, priporočilo za odpravo razlikovanja romskih skupnosti na avtohtone in neavtohtone, potreba po izboljšanju koordinacije med državno in lokalno samoupravo na tem območju. stanovanj in svarilo pred uporabo moralizirajočega jezika pri oblikovanju politik (vključno z rasizirajočimi stereotipi) – vse to je bilo verjetno prezrto v tem NRSF.

Kot je bilo poudarjeno že v 2. in 3. poročilu RCM o spremljanju Slovenije, več mednarodnih organizacij, kot so Odbor za otrokove pravice, Odbor za odpravo rasne diskriminacije, Evropska komisija proti rasizmu in nestrpnosti, Komisar Sveta Evrope za človekove pravice Slovenijo poziva k zbiranju razčlenjenih podatkov.

Zaradi pomanjkanja podatkov je težko oceniti vpliv NRSF. Pri izobraževanju na občini Krško na primer poudarjajo, da NSRS kot indikator predlaga število romskih otrok s končano osnovnošolsko izobrazbo in sprašujejo, kako bo Center za narodnostna vprašanja ocenil uspešnost tega ukrepa v odsotnosti etnično razčlenjenih podatkov. Ob tem so na občini Krško sporočili: »Dejstvo, da se ne zbirajo podatki za druge, ne sme biti razlog, da se ne zbirajo podatki za Rome. Gre za majhno skupnost, za katero so raziskave pokazale, da živijo v bistveno slabših razmerah kot ostali prebivalci, imajo slabše splošno zdravstveno stanje in krajšo življenjsko dobo. Zato je treba strokovnim institucijam (NIJZ, CSD ipd.) in oblikovalcem politik omogočiti zbiranje podatkov od članov te skupnosti za namene

³⁷ Branislava Belović, Liljana Zaletel Kragelj, Jerneja Farkaš Lainščak (2015) "Z zdravjem povezan življenjski slog romov", NIJZ, https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/zzv_zivljenski_slog_romov_slo_tisk_novo.pdf

³⁸ NIJZ (2018) "Javnozdravstveni pristopi, namenjeni romski etnični skupnosti v Sloveniji", https://nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/javnozdravstveni_pristopi_romi.pdf

³⁹ MESS (2021) "Strategija vzgoje in izobraževanja romov v Republiki Sloveniji 2021-2030" <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/SRI/Romi/Strategija-VIZ-Romov-2021-2030.pdf>

izboljšanja njihovega položaja« (GON 2021). Varuh človekovih pravic v svojem 27. letnem poročilu podpira to stališče in se sprašuje, »ali ni odsotnost podatkov o dejanskem položaju in socialnih okoliščinah pripadnikov romske skupnosti eden od razlogov za premajhen napredek pri vključevanju Romov v družbo« (27. letno poročilo Varuhinje človekovih pravic 2021:18). Sklicuje se na zagotavljanje enakosti pred zakonom in enakih možnosti v 14. členu ustave kot ene od temeljnih človekovih pravic in zatrjuje, da »se na nedopustnost zbiranja razčlenjenih podatkov na podlagi osebnih okoliščin posameznika ni mogoče sklicevati, ker 38. , ki ureja varstvo osebnih podatkov, tega ne dovoljuje«. Študija FLUL je prišla do podobnega zaključka:

»Implicitni rezultat terenske raziskave za to študijo je vtis, da policija še vedno največ ve o romski populaciji, kar je v demokratični državi seveda nevzdržno ... vsakršna sistematična »celovita strategija boja proti diskriminaciji« bo zahtevala ob vsaj naslednje podatke: Koliko otrok v romskih družinah ima za materni jezik (domačo) romščino, koliko otrok ima (lokalno narečje) slovenščino in koliko otrok ima tretji jezik? Koliko odraslih Romov, starejših od 18 let, je v Sloveniji nepismenih? Koliko odraslih in otrok je dejansko vključenih v zdravstveni sistem.« (FLUL 2021:85)

Na občini Krško so opozorili, da še vedno ni ustreznega vrednotenja dosedanjega NSRS:

»Že pred časom smo opozorili, da še vedno ni evalvacije veljavnega NRPOP, prav tako ni jasne ovrednotenja izdatkov za izvedbo ukrepov in kvantifikacije učinkov.

Število sej različnih organov in komisij, število romskih pomočnikov, svetovalnih delavcev in učiteljev DSP, niti število brezposelnih Romov, vključenih v dejavnosti ZRSZ, ne štejemo za relevanten podatek. Relevantni podatek je število otrok, ki redno obiskujejo tako predšolsko vzgojo kot obvezne osnovnošolske programe. Relevantni podatki so dosežena raven znanja, število otrok, ki uspešno končajo osnovno ali srednješolsko izobraževanje, število Romov, ki se po končanem programu APZ redno zaposlijo ipd.« (GON 2021)

Uporabljeni kazalniki so večinoma kazalniki izločkov in ne rezultatov. Na primer na področju izobraževanja je cilj (1.2.1.1) povečati socialne in jezikovne spretnosti pred vstopom v osnovno šolo, kazalniki, ki se uporabljajo za merjenje tega, so kazalniki učinka.

- Ocena števila predšolskih otrok, vključenih v vrtce z romskimi oddelki.
- Število vrtcev, ki so v tekočem šolskem letu oblikovali izredni oddelek.
- Število izvedenih krajših programov po letih V krajše programe niso vključeni le romski otroci, zato kazalec ne odraža dejanskega stanja. .
- Ocena števila otrok v krajših programih vrtca po letih V krajše programe niso zajeti samo romski otroci, zato ocena ne odraža dejanskega stanja.
- Število vrtcev z oddelki za romske otroke.

Epeka ugotavlja, da so indikatorji pogosto izbrani tako, da prikrijejo dejanski problem. Na primer, NRSF si prizadeva povečati število romskih pomočnikov, kazalnik pa je »število na novo zaposlenih romskih pomočnikov«.

3.6. Ocena pričakovane učinkovitosti in trajnosti

Pričakovano učinkovitost NSRS resno zmanjšuje pomanjkanje podatkov o romski skupnosti v Sloveniji ter pomanjkljivo poročanje izvajalskih ministrstev o obsegu financiranja in uspešnosti že izvedenih ukrepov.

Amnesty International v svojih pripombah o NRSF, ki jih je poslala GON, navaja:

»osnutek besedila ni strateški dokument, saj ni merljiv (nima natančno opredeljenih ciljev niti niso kakor koli merljivi), nima posebnih finančnih konstrukcij (se nanaša na proračun ali finančne določbe drugih organov). , ki se lahko vedno spreminja neodvisno od NSRS), ni časovno omejen (ukrepi naj bi se izvajali v nedoločenem časovnem obdobju, tj. do leta 2030) in nenazadnje,

kar je bistveno, ne določa nobene odgovornosti. za (ne)doseganje ciljev (ki tako ali tako sploh niso opredeljeni, kot smo že omenili). Zaradi tega je NRSF zbirka tekočih ukrepov na enem mestu. (GON 2021)

FLUL opozarja na dva glavna razloga, zakaj NRSF 2017–2021 ni bil uspešen in ki se zdi, da vztrajata tudi v novem NRSF: prvič, nejasna delitev odgovornosti med lokalno in nacionalno ravno, zlasti na področju stanovanj. Drugič, vztrajno proticiganstvo med oblikovalci politik in pomanjkanje sodelovanja Romov v procesu:

»Drugi glavni razlog za neučinkovitost so naturalizirani, zakoreninjeni etnični mejni odnosi, ki si jih brez refleksije delijo številni odločevalci in deležniki na vseh hierarhičnih in institucionalnih ravneh. Znotraj tega so še posebej neprepoznani: vprašanje medgeneracijske travme revščine; Napačno razumevanje etnične meje kot trka med dvema interpretacijama iste situacije in njene zgodovine, kjer razmišljanje postane moralizirajoče in ne analitično (npr. o »krivdi« namesto o sistemskih vzrokih), slednje pa se spremeni v ideje in dejanja na lokalni ravni. , ki so mestoma celo očitno nelegitimne; Nerazumevanje in normalizacija dehumanizirajočih prepričanj o rasno označenih Romih kot »rasnih«, miselnih, kulturnih ali celo »genetskih« Drugih; Splošno prepričanje, da je »romski problem« izključno romska zadeva in da ga generirajo izključno Romi sami.« (FLUL 2021:109)

Nazadnje so člani koalicije iz Slovenije navedli, da so prejšnje strategije zajemale obdobje petih let, ta NRSF pa 10 let, kar je problem v smislu pomanjkanja prožnosti za prilagajanje spreminjajočim se ali na novo nastalim potrebam. Tudi proces razvoja strategije traja predolgo – sedanja strategija je bila izdelana v obdobju približno enega leta in pol. Obstaja pa možnost revizij NSSF, ki jih sedanja vlada aktivno izkorišča (glej Uvod).

4. USKLAJENOST S STRATEŠKIM OKVIRJEM EU ZA ROME

4.1. Odražanje raznolikosti med Romi

NRSF premalo pokriva različnost med Romi. Omenja posebne potrebe žensk in otrok ter razlike v položaju Romov v različnih občinah. Vendar otroci po območjih niso obravnavani kot posebna ciljna skupina. Epeka je poudaril, da so skupina, ki bo vse bolj aktualna, starejši Romi – z daljšanjem življenjske dobe in mlajšimi zaposlenimi ali izobraževanji je treba rešiti vprašanje dostopa starejših Romov do gerontoloških storitev, kot so domovi za upokojeince. Zagovornik enakosti je v komentarju na NRSF (29. 7. 2021) zahteval, da »se v dokumentu jasno navede, da so ukrepi namenjeni vsem pripadnikom romske skupnosti, ki živijo v Sloveniji, vključno s Sinti«.

4.2. Kombiniranje običajnih in ciljnih pristopov

NRSF ne vsebuje dovolj ciljno usmerjenih ukrepov. Epeka je to izpostavila na primer na področju izobraževanja, saj je izobraževanje v večinski slovenski družbi visoko cenjena vrednota. Vendar se njegova vrednost med romsko populacijo ne vidi zaradi različnih razlogov, povezanih z njihovo socialno izključenostjo in marginalizacijo, zaradi česar se izobraževanje zdi nepotrebno. Trenutni NSRS kot ciljni ukrep vsebuje sistemizacijo romskih pomočnikov na tem področju. Poleg tega je Epeka poudarila, da romke so še posebej izključene v izobraževanju in ukrepi bi morali biti posebej namenjeni njim. GON ima največ vpogleda v specifične probleme na vsakem od področij in bi morala pripravljati ciljne politike za ministrstva in ne obratno.

4.3. Uporaba instrumentov, uvedenih s Priporočilom Sveta

Uporaba rasnih stereotipov v NRSF, ki je najverjetneje odtis Delovne skupine za Rome, je zaskrbljujoča v zvezi s preprečevanjem diskriminacije v kontekstu naraščajočega populizma v Evropi. Poleg tega je NSSF pomanjkljiv glede nujnosti (ustreznega) zbiranja etničnih podatkov za učinkovito načrtovanje ukrepov. Še vedno obstaja prostor za izboljšanje priznavanja raznolikosti v romski populaciji v ukrepih, ki jih je predlagal NRSF v zvezi s Priporočilom Sveta 2a, ki poudarja pomen obravnave izpostavljenosti diskriminaciji na več podlagi (spol, spol, starost itd.) kot kot tudi v zvezi s potrebo po priznavanju raznolikosti skupin znotraj romske skupnosti (kot so Sinti, Aškali itd.).

5. DODATNA SPOZNAJJA IN UGOTOVITVE

Navedeni NRSF dodaja en celoten politični cilj, imenovan »Izboljšanje sožitja v romskih naseljih in okoli njih«, ki ni del strateškega okvira EU. Tukaj NRSF podpira ukrepe »proaktivnega nadzora«, ki povečujejo prisotnost policije, patroliranje in nadzorovanje romskih naselij, da bi »povečali občutek varnosti med večinskim prebivalstvom«, ki živi v bližini romskih naselij. Ukrep je uvedla Delovna skupina za Rome pod naslovom »proaktivno policijsko delo«, katerega cilj je »narediti sožitje z romsko skupnostjo za državljane znosnejše«⁴⁰. Čeprav iz NRSF ali sorodnih sporočil za javnost ni povsem jasno, kaj vključuje »proaktivno policijsko delovanje«, se zdi, da vključuje povečan nadzor romskih naselij za namene »varnostnih ocen in ustreznega policijskega ukrepanja« (NRSF 2021)⁴¹, kar nas vrne nazaj do točke, ki jo je izpostavil FLUL (2021), da se zdi, da je v Sloveniji policija še vedno javni organ, ki ima največ informacij o romskih državljanih, kar je v demokratični državi nesprejemljivo.

Slovenski koalicijski poslanec je navedel, da se je nadzor še posebej razvnel na Dolenjskem in Novem mestu, ki ležita ob mednarodni avtocesti A2. Nezakonite dejavnosti okoli te avtoceste izvaja več skupin, vendar so večinoma krivi Romi. Ti ukrepi prispevajo h kriminalizaciji revščine in pretirane policijske kontrole marginaliziranih skupnosti ter k nadaljnji polarizaciji že obstoječega razkola med Romi in večinskim prebivalstvom. Namesto tega bi bilo priporočljivo več vlagati v gradnjo zaupanja med marginalizirano in večinsko populacijo.

⁴⁰ Novo mesto, "Novo mesto obiskal dr. Anton Olaj, predsednik vlade delovne skupine za obravnavo romske problematike", 1. december 2020, https://www.novomesto.si/dogajanje/novice/2020120107420503/novo_mesto_obiskal_dr_anton_olaj_predsednik_vladne_delovne_skupine_za_obravnavo_romske_problematike/ [dostop 10. 1. 2023].

⁴¹ »Varnostni problem je pogosto neupoštevanje veljavnih predpisov RS, kar vodi v nesorazmerno visoko varnostno tveganje in posledično močno zmanjšano kakovost življenja ljudi v bližini romskih naselij. Policijske uprave imajo pripravljene posebne načrte za izboljšanje učinkovitosti policijskega dela na teh področjih. Čeprav policija ocenjuje varnostne razmere na območjih z Romi na podlagi spremljanja in vrednotenja varnostnih dogodkov, je to zgolj za namene priprave varnostnih ocen in sorazmernega policijskega ukrepanja, sicer pa policija ne vodi nobenih evidenc« (NRSF 2021). :71)

ZAKLJUČKI IN PRIPOROČILA

NRSF pokriva vsa področja strateškega okvira EU za Rome, vključno z anticiganizmom. Vendar pa je način, na katerega so pokrita ta različna področja, omejen, saj obstajajo številna stigmatizirajoča napačna prepričanja. Številni ukrepi so nedosegljivi in jih je težko ovrednotiti, delno zaradi pomanjkljivosti pri prepoznavanju problema in delno zaradi pomanjkanja podatkov. Odgovornost je nekoliko omejena, saj so za številne ciljno usmerjene ukrepe odgovorne nevladne organizacije. GON je poudarila, da je NSSF le eden izmed mnogih političnih dokumentov, ki so namenjeni Romom v Sloveniji, vendar bi bilo v tem primeru priporočljivo uporabiti NSSF za evalvacijo politik in ukrepov, ki zadevajo Rome. Takšen primer je program socialne aktivacije Rominj, ki se izvaja od zadnjega NSRS in je bil pozitivno ocenjen tako s strani koalicijskih partnerjev kot GON.

Priporočila nacionalnim organom

1. Poenostaviti birokratske postopke in zagotoviti dodatno podporo Romom pri iskanju pravnih sredstev v primerih diskriminacije v sodnih postopkih.
2. Izboljšati storitve za zagotavljanje brezplačne pravne pomoči, pomoči in svetovanja na nacionalni ravni ter podpreti nevladne organizacije, ki delujejo na tem področju.
3. Uvesti obvezno nediskriminacijsko izobraževanje za uradnike in pravnike, ki se soočajo z romsko skupnostjo.
4. Zagotoviti redno menjavanje romskih članov romskih članov posvetovalnih teles.
5. Zagotoviti, da lokalni odločevalci namenijo več proračunskih sredstev za ozaveščanje romske skupnosti in drugih o diskriminaciji, na primer s spremembo 20.a člena o financiranju lokalnih oblasti, namenjenih romskim skupnostim.
6. Povečati izmenjavo znanja, izkušenj in dobrih praks med občinami, kjer Romi predstavljajo visok delež prebivalstva visok odstotek prebivalstva.
7. Odpraviti 20 % znižanje otroškega dodatka za otroke, starejše od 4 let, in dodatno finančno spodbuditi romske starše, ki pošiljajo svoje otroke v vrtec.
8. Odpraviti preoblikovanje denarne socialne pomoči v naravi kot kazenski ukrep v primeru zadolženosti in neizpolnjevanja obveznega obiskovanja osnovne šole ter namesto tega uvesti podporne ukrepe.
9. Povečati podporno in preventivno prisotnost socialnih delavcev v romskih naseljih.
10. Sprejeti ukrepe proti bivalni segregaciji, kot je nakup nepremičnin zunaj romskih naselij ter zagotavljanje podpore in mentorstva za Rome pri prehodu iz ločenih v mešana javna najemniška stanovanja.
11. Sistematizirati ukrepe in nadzore na področju varstva otrok.
12. Omogočiti izobraževanje o romski kulturi in zgodovini ne le romskim otrokom, temveč vsem šolarjem in še naprej razvijati položaj romskega koordinatorja kot medkulturnega posrednika, ki je vključen v sistem plač javnih uslužbencev.
13. Začeti kampanje za ozaveščanje Romov o diskriminaciji in jih seznaniti s postopkom za Varuha enakosti.

Priporočila evropskim institucijam

14. Pozorno spremljati izvajanje Nacionalnega programa ukrepanja za Rome Akcijski načrt 2021–2030 v Sloveniji ter njihove trenutne in prihodnje akcijske

načrte za doseganje oprijemljivega in učinkovitega napredka pri vključevanju in enakosti Romov.

15. Zagotovijo, da bodo strukturni skladi EU, vloženi v izboljšanje življenjskih pogojev marginaliziranih Romov, učinkovito obravnavali strukturne oblike diskriminacije, zlasti segregacijo pri stanovanjih, izobraževanju in drugih področjih; in institucionalni rasizem na različnih ravneh, kot je globoko zakoreninjena institucionalna diskriminacija Rominj v zdravstvu.
16. Evropska komisija bi morala raziskati, ali ogromen delež romskih otrok v šolah s posebnimi potrebami ne pomeni, da Slovenija ni zagotovila učinkovite zaščite pred diskriminacijo in pravilno izvajala Direktive o rasni enakosti (2000/43/ES) ter uvedla pred- pravdni (krštveni) postopek proti Sloveniji.

Priporočila civilni družbi

17. Povečati sodelovanje pri pripravi in spremljanju NRSF, vključno s predložitvijo pripomb vladi vlade.
18. Ozaveščati o diskriminaciji in uporabiti obstoječe kanale prijave preko Varuha in Zagovornika enakosti.

Priporočila ostalim deležnikom

19. Za občine: sprejeti lokalne akcijske načrte za vključevanje Romov.
20. Za občine: povečati sodelovanje med različnimi lokalnimi deležniki na področju integracije Romov.
21. Za Varuha: Ozaveščati o diskriminaciji in romskih skupnostih razpoložljivih pravnih sredstvih.
22. Za varuha človekovih pravic: Spodbudite diskriminirane osebe, da svoje primere prijavijo organu za enakost, in zagotovite pravno podporo za nadaljevanje postopka.
23. Za Varuha človekovih pravic: Okrepiti dolgoročno sodelovanje z romsko skupnostjo v regijah z velikim številom romskega prebivalstva; izvajati redne terenske obiske in vzpostaviti kontaktne točke za pomoč diskriminiranim Romom, lahko nudijo pomoč diskriminiranim osebam pri soočanju z birokratskimi postopki, potrebnimi za prijavo diskriminacije.

Seznam intervjujev

Stefan Simončič (EPEKA, Slovenia), 4.11.2022 via Zoom.

Siniša Nenad Musić (Roma Youth Organization, Croatia), 7.11.2022 via Zoom.

Tamara Kovačević (expert, Slovenia), 10.11.2022 via Zoom.

Niko Okorn (Romano Veseli, Slovenia), 10.11.2022 via Zoom.

Jožek Horvat (Roma Union Slovenia), 25.11.2022 via Zoom.

Tjaša Herman and Maja Mrmić (GON/NRCP Slovenia), 1.12.2022 via Zoom.

Glavni dokumenti in poročila na politični/sistemski ravni

Advocate of the Principle of Equality Assessment 17.10.2022, <https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2022/10/OCENA-DISKRIMINATORNOSTI-10.-CLENNA-ZAKONA-O-ROMSKI-SKUPNOSTI.pdf>

Advocate of the Principle of Equality Recommendation 17.10.2022, <https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2022/10/Priporocilo-Zagovornika-nacela-enakosti-za-spremembo-Zakona-o-romski-skupnosti.pdf>

Advocate of the Principle of Equality 11.3.2021 Recommendation of the Equality Advocate on the Draft Law on Amendments and Additions to the Act on Parental Care and Family, <https://imss.dz-rs.si/IMiS/ImisAdmin.nsf/ImisnetAgent?OpenAgent&2&DZ-MSS-01/08560fa9c4fcfc188d6326cca801b9cbe1d17d79328382ad887cbc9c4e60bd84>

Advocate of the Principle of Equality 21.6.2021 Recommendation of the Equality Ombudsperson on the draft Bill on amendments and supplements to the Act on Social Security Benefits, <https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2022/05/Priporocilo-glede-Predloga-zakona-o-spremembah-in-dopolnitvah-Zakona-o-socialnovarstvenih-prejemkih.pdf>

Advocate of the Principle of Equality 19.5.2020 Decision GON does not violate the prohibition of discrimination with financing the Radio Romi, <https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2022/09/Urad-za-narodnosti-s-financiranjem-Radia-Romic-ne-krsi-prepoved-diskriminacije.pdf>

Advocate of the Principle of Equality Annual Report 2021, <https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2022/08/Annual-Report-2021-%E2%80%93-CASE-REVIEW-1.pdf>

Advocate of the Principle of Equality Annual Report 2020, <https://zagovornik.si/wp-content/uploads/2022/08/ANNUAL-REPORT-2019-%E2%80%93-CASES-AND-ISSUES-1.pdf>

European Commission Against Racism and Intolerance (ECRI 2022)
ECRI conclusions on the implementation of the recommendations in respect of slovenia subject to interim follow-up, <https://rm.coe.int/ecri-conclusions-on-the-implementation-of-the-recommendations-in-respe/1680a59af2>

Faculty of Law of the University of Ljubljana 2021 Barriers to a dignified life for the inhabitants of Roma settlements in the areas identified in the EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020, <https://www.pf.uni-lj.si/raziskovanje-in-projekti/nacionalni-raziskovalni-projekti/ovire-za-dostojno-zivljenje-prebivalcev-v-romskih-naseljih-na-podrocjih-ki-so-definirana-v-okviru-eu/>

Government of the Republic of Slovenia 2021 Eighth Report of the Government of the Republic of Slovenia on the Situation of the Roma Community in Slovenia, <https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/Dokumenti-Romi/Osmo-porocilo/Osmo-porocilo-o-polozaju-romske-skupnosti-v-Sloveniji.docx>

Government Office for Nationalities of the Republic of Slovenia 2021 Review of comments and proposals received on the draft National Programme of Action for Roma for the period 2021-2030 and the response of the competent authorities, <https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/NPUR-2021-2030/Pregled-odzivi-in-pripombe-ter-predlogi-na-NPUR-2021-2030.pdf>

Human Rights Ombudsperson 2022 Providing training on human rights for civil servants in the public administration in Slovenia: An overview of international standards, assessment of the situation and analysis of training programmes provided by the Administrative Academy (Ministry of Public Administration), https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/CENTER_-_ANALIZE/Analiza_usposabljanje_cp_javni_usluzbenci_nov22.pdf

Institute for Ethnic and Regional Studies 2022 ZAPROM - A Strategic Framework to Promote Roma Employment in Slovenia, <https://www.iscomet.org/ZAPROMSTRATEGIJA.pdf>

Minority Rights Group Europe 2022 Equality and justice on the sidelines: a comparative report on discrimination against Roma and their access to justice in Slovakia and Slovenia, https://www.academia.edu/89403481/Enakost_in_pravi%C4%8Dnost_na_stranskem_tiru_primerjalno_poro%C4%8Dilo_o_diskriminaciji_Romov_in_njihovem_dostopu_do_pravnega_varstva_na_Slova%C5%A1kem_in_v_Sloveniji

Peace Institute (2018) Evaluation of the NRSF 2017-2021, <https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/SIFOROMA-3/Letna-evalvacija-uresnicevanja-NPUR-2017-2021.pdf>

US Embassy (2021) Human Rights Report Slovenia, https://si.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/259/SLOVENIA-2021-HUMAN-RIGHTS-REPORT1_SLO_preg.pdf

PRILOGA: SEZNAM TEŽAV IN POGOJEV

Boj proti anticiganizmu in diskriminaciji

Težave in pogoji:	Pomen:	Opredeljeno s strategijo:	Ukrepi za obravnavo:	Opredeljeni cilji:
Anticiganizem v nacionalnih okvirih politike ni prepoznan kot poseben problem.	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Odsoten	Odsoten
Predsodki do Romov	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri cilji, vendar ne ustrezni
Zločini iz sovraštva proti Romom	Nepomembno			
Sovražni govor do Romov in proti njim (na spletu in zunaj njega)	Kritične težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Prisoten, vendar nezadosten	Nekaj ciljev, vendar ne dovolj
Šibka učinkovitost zaščite pred diskriminacijo	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Segregacija na področju izobraževanja, stanovanja ali zagotavljanja javnih storitev.	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Odsoten	Odsoten
Prisilne izselitve in rušenja, ki vodijo v brezdomstvo, neustrezna stanovanja in socialno izključenost.	Manjše težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Brezdržavljanost, manjkajoči osebni dokumenti	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten

Nepravilno in diskriminatorno ravnanje policije (premajhna policijska dejavnost/premajhna policijska dejavnost)	Pomembne težave	Nepomembno	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri cilji, vendar niso pomembni
Ovire za dejansko uveljavljanje pravice EU do prostega gibanja	Manjše težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten

Izobraževanje

Težave in pogoji:	Pomen:	Opređeljeno s strategijo:	Ukrepi za obravnavo:	Opređeljeni cilji:
Pomanjkanje razpoložljivih in dostopnih storitev predšolske vzgoje in predšolske vzgoje za Rome	Pomembne težave	Razumljivo omejitvami z	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri vendar cilji, pomembni niso
Slabša kakovost predšolske vzgoje in storitev predšolske vzgoje in varstva za Rome	Manjše težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Visoka stopnja osipa pred zaključkom osnovnošolskega izobraževanja	Pomembne težave	Razumljivo omejitvami z	Prisoten, vendar nezadosten	Ustrezno, vendar z možnostjo izboljšav
Predčasna opustitev srednješolskega izobraževanja	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri vendar cilji, pomembni niso
Srednješolsko izobraževanje/poklicno usposabljanje ni povezano s potrebami trga dela	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Neustrezna usmeritev romskih učencev v posebno izobraževanje	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten

Segregacija romskih učencev na področju izobraževanja	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Povečana selektivnost izobraževalnega sistema, ki povzroča koncentracijo romskih ali drugih prikrajšanih učencev v izobraževalnih ustanovah nižje kakovosti.	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Omejen dostop do izobraževanja druge priložnosti, izobraževanja odraslih in vseživljenjskega učenja	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Omejen dostop do spletnega učenja in učenja na daljavo ter podpora zanj, če se zaprejo ustanove za izobraževanje in usposabljanje, kot se je zgodilo med pandemijo koronavirusa.	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Nizka raven digitalnih spretnosti in kompetenc ter omejene možnosti za njihov razvoj med učenci	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Nizka raven digitalnih spretnosti in kompetenc ter omejene možnosti za njihov razvoj med odraslimi	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten

Zaposlovanje

Težave in pogoji:	Pomen:	Opredeljeno s strategijo:	Ukrepi za obravnavo:	Opredeljeni cilji:
Slab dostop do javnih zavodov za zaposlovanje ali nizka učinkovitost teh zavodov	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	odsoten
Mladi, ki niso zaposleni, se ne izobražujejo ali usposabljujejo (NEET)	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Slab dostop do (ponovnega) usposabljanja, vseživljenjskega učenja in razvoja spretnosti	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Diskriminacija na trgu dela s strani delodajalcev	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Tveganje za romske ženske in dekleta iz prikrajšanih območij, da postanejo žrtve trgovine z ljudmi in prisilne prostitucije	Pomembne težave	Razumljivo omejitvami	z Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri cilji so opredeljeni, vendar niso pomembni.
Primarne priložnosti na trgu dela nadomeščajo javna dela	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Ovire in zaviralni dejavniki za zaposlitev (kot so zadolženost, nizek dohodek iz dela v primerjavi s socialnim dohodkom).	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Pomanjkanje aktivacijskih ukrepov, podpora pri zaposlovanju	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten

Zdravstveno varstvo

Težave in pogoji:	Pomen:	Opredeljeno s strategijo:	Ukrepi za obravnavo:	Opredeljeni cilji:
Izključitev iz javnega zdravstvenega zavarovanja (vključno z osebami brez državljanstva, državljani tretjih držav ali mobilnimi državljani EU).	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Slaba ponudba/razpoložljivost zdravstvenih storitev (vključno s pomanjkanjem sredstev za kritje zdravstvenih stroškov iz žepa).	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Odsoten	Odsoten
Omejen dostop do nujne oskrbe	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Omejen dostop do primarnega zdravstvenega varstva	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Omejen dostop do prenatalne in postnatalne oskrbe	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Omejen dostop do informacij, povezanih z zdravjem.	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri vendar cilji, pomembni niso
Slab dostop do preventivnega varstva (cepljenje, pregledi, presejalni testi, ozaveščanje o zdravem načinu življenja).	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Odsoten	Odsoten
Slab dostop do storitev spolnega/reproduktivnega zdravstvenega varstva in načrtovanja družine	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Odsoten	Odsoten

Posebne ovire za boljše zdravstveno varstvo ranljivih skupin, kot so starejši Romi, invalidni Romi, LGBTI in drugi.	Nepomembno	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Diskriminacija/anticiganizem v zdravstvu (npr. ločene storitve, prisilna sterilizacija)	Nepomembno	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Nepriznane zgodovinske krivice, kot je prisilna sterilizacija.	Nepomembno	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Neenakosti pri ukrepih za boj proti morebitnim izbruhom bolezni in njihovo preprečevanje v marginaliziranih ali oddaljenih krajih	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten

Stanovanja, osnovne storitve in okoljska pravičnost

Težave in pogoji:	Pomen:	Opredeljeno s strategijo:	Ukrepi za obravnavo:	Opredeljeni cilji:
Slaba fizična varnost stanovanj (porušena stanovanja ali stanovanja v slumih).	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Pomanjkanje dostopa do pitne vode	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri vendar cilji, pomembni niso
Pomanjkanje dostopa do sanitarij	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri vendar cilji, pomembni niso
Pomanjkanje dostopa do električne energije	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri vendar cilji, pomembni niso

Omejeno javno zbiranje odpadkov ali odsotnost javnega zbiranja odpadkov	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri vendar cilji, pomembni niso
Omejena možnost ogrevanja (družine ne morejo ogrevati vseh prostorov/vseh časov, ko je to potrebno) ali uporaba trdnih odpadkov za ogrevanje	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Pomanjkanje varnosti lastništva (pravni naslovi niso jasni in varni)	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri vendar cilji, pomembni niso
Pomanjkanje ali omejen dostop do socialnih stanovanj	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Prenatranost (razpoložljivi prostori za družine)	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Zadolženost, povezana s stanovanjem, na ravni, ki lahko povzroči izselitev.	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Stanovanja v ločenih naseljih/občinah	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Odsoten	Odsoten
Stanovanja v neformalnih ali nezakonitih naseljih/soseskah	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri vendar cilji, pomembni niso
Izpostavljenost nevarnim dejavnikom (življenje na območjih, ki so izpostavljena naravnim nesrečam, ali na okoljsko nevarnih območjih).	Manjše težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Omejen ali pomanjkljiv dostop do javnega prevoza	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten

Omejen ali pomanjkljiv dostop do interneta (npr. javne točke dostopa do interneta na prikrajšanih območjih, območja, ki niso pokrita s širokopasovnim internetom)	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Omejen ali pomanjkljiv dostop do zelenih površin	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Romi izključeni iz okoljske demokracije	Kritične težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten

Socialna zaščita

Težave in pogoji:	Pomen:	Opredeljeno s strategijo:	Ukrepi za obravnavo:	Opredeljeni cilji:
Visoka stopnja tveganja revščine ter materialna in socialna prikrajšanost	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri vendar cilji, pomembni niso
Programi dohodkovne podpore ne zagotavljajo sprejemljive ravni minimalnega dohodka za vsako gospodinjstvo.	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Omejen dostop do shem dohodkovne podpore (slaba ozaveščenost, ovira zaradi upravnih bremen, stigmatizacija).	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Neučinkovita pravila o upravičenosti (dobro zasnovano preverjanje sredstev zagotavlja, da tisti, ki potrebujejo podporo, to lahko dobijo; pogoji za iskanje zaposlitve zagotavljajo motivacijo za vrnitev na delo).	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten

Majhna prožnost programov dohodkovne podpore pri obravnavanju spreminjajočih se razmer v gospodinjstvu	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Diskriminacija s strani agencij, ki upravljajo programe dohodkovne podpore	Manjše težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Tveganje, da občine zlorablajo dohodkovno podporo za kupovanje glasov	Manjše težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Druga vprašanja, značilna za posamezne države, ki niso navedena zgoraj (prosimo, razširite tabelo z novimi vrsticami)				

Socialne storitve

Težave in pogoji:	Pomen:	Opredeljeno s strategijo:	Ukrepi za obravnavo:	Opredeljeni cilji:
Omejena kakovost, zmogljivost in celovitost pomoči, ki jo zagotavljajo socialne službe	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Omejen dostop do socialnih storitev: slaba ozaveščenost o njih, slaba dostopnost (npr. zaradi potnih stroškov) ali omejena razpoložljivost.	Pomembne težave	Nepomembno	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri vendar cilji, pomembni niso
Ponudniki storitev ne nagovarjajo tistih, ki jih potrebujejo.	Pomembne težave	Nepomembno	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri vendar cilji, pomembni niso

Omejena sposobnost socialnih služb, da učinkovito sodelujejo z drugimi agencijami (npr. javnim zavodom za zaposlovanje), da bi pomagale strankam.	Pomembne težave	Nepomembno	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri vendar cilji, pomembni niso
Diskriminacija s strani ponudnikov socialnih storitev	Nepomembno	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri vendar cilji, pomembni niso
Pomanjkanje ustreznosti programov za reševanje zadolženosti (svetovanje in finančna podpora)	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri cilji, vendar niso pomembni

Zaščita otrok

Težave in pogoji:	Pomen:	Opredeljeno s strategijo:	Ukrepi za obravnavo:	Opredeljeni cilji:
Zaščita otrok ni upoštevana v NRSF	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Posebna ranljivost romskih otrok kot žrtev nasilja ni bila upoštevana	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Segregirane ali diskriminatorne storitve za zaščito otrok, ki so na voljo Romom.	Nepomembno	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Dejavnosti, namenjene krepitvi starševske odgovornosti in spretnosti, niso na voljo romskim staršem ali jih ne dosežejo.	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Nezakonite prakse dela otrok	Manjše težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten

Obsežno in diskriminatorno nameščanje romskih otrok v ustanove za predšolsko vzgojo	Nepomembno	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Ohranjanje velikih institucij namesto družinskih ureditev	Nepomembno	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Zgodnje poroke	Manjše težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Prisoten, vendar nezadosten	Nekateri vendar cilji, pomembni niso
Ovire za registracijo otrok; brezdržavljanost	Manjše težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Predsodki varnostnih organov in organov pregona do romske mladine	Manjše težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Nezadostno sodelovanje otrok/mladostnikov	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten

Spodbujanje romske umetnosti, kulture in zgodovine (ozaveščanje o njih)

Težave in pogoji	Pomen:	Opredeljeno s strategijo:	Ukrepi za obravnavo:	Opredeljeni cilji:
slaba ali pomanjkljiva ozaveščenost splošnega prebivalstva o prispevku romske umetnosti in kulture k nacionalni in evropski dediščini	Pomembne težave	Omenjeno, vendar ne dovolj analizirano	Odsoten	Odsoten
Izključitev romskih skupnosti iz nacionalnih kulturnih pripovedi	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten

Romska zgodovina in kultura nista vključeni v šolske programe in učbenike za romske in neromske učence.	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten
Pomanjkanje vključevanja romskega jezika v šole ter razvoj potrebnih učnih gradiv in virov za ohranjanje in poučevanje romskega jezika.	Pomembne težave	Razumljivo z omejitvami	Ustrežno z možnostjo izboljšav	Ustrežno z možnostjo izboljšav
Pomanjkanje obeleževanja romske zgodovine s postavitvijo spomenikov, spominskih dejavnosti in institucionalizacijo datumov, pomembnih za romsko zgodovino.	Pomembne težave	Nepomembno	Odsoten	Odsoten

